

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

ויצא תשב"ז (חלק ג)

עזרי מעם ה' עשה שמים וארץ

במדרש: אמר יעקב לית אָנא מוֹבִיד סְכָרִי מִן פְּרִי • ביאור ענין מה שהאבנים היו מריבות זו עם זו • הארזי"ל היה מגיד על האבנים ועל הצומח מי נתגלגל בהם, ומה היו מעשיו • נשמות המגולגלים בדומם צומח חי, מבקשים להיות אצל הצדיק כדי שיתוקנו ויתעלו • ייטב לב: כל חפץ שיש לאדם המתנהג על פי תורה, יש בו ניצוצי הקדושה השייכים לשורש נשמתו • ישמח משה: נשמות המגולגלים בדומם צומח ובעלי חי יודעים מי שהיו בגלגול הקדום, אבל לא כן בבני אדם. והטעמים • אליהו שדיבר עם הפְּרִים, והתנא שדיבר עם הנהר, הכוונה שדיברו עם שר שלהם • נור הקודש: חמורו של רבי פינחס בן יאיר לא רצתה לאכול דבר איסור, שהיה בו גלגול מנפש צדיק • עיקר דאגתו של יעקב היתה על דורות העתידים שבזמן הגלות • כשבני ישראל אומרים עזרי מעם ה', הקב"ה הוא עוזרם ומצילם •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ו לפ"ק

KolSatmar.com

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

לשון קדשו - קונטרס רפ"ו (חלק ג) 20 מינוט מתוך 70 קלָאָר ★ ★ ★ ★

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641 ארץ ישראל: 072-2223419 79 → 2 → 1 → 7 → 27.3	לשון קדשו: 929-522-1515 ארץ ישראל: 072-3275205 ענגלאנד: 0330-350-3110 פעקס: 718-650-2970 דרוק 1 דערנאך 809 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3
---	--

• ברכת מזל טוב •

הר"ר משה עמרם הערמאן הי"ו (בר עוראל יצחק) לנישואי בנו החתן הערשל נ"י עב"ג בת הר"ר יואל גאנדל הי"ו (בר בנימין זאב)	הר"ר חיים אליעזר הערשקאוויטש הי"ו בעל בית דפוס RELIABLE לנישואי נכדו החתן הערשל נ"י, בן בנו הר"ר יואל הי"ו עב"ג בת הר"ר יושע חיים בערקאוויטש הי"ו
הר"ר אברהם הערש זאלדאן הי"ו לנישואי בנו החתן אלטר ישעי' נ"י עב"ג בת הר"ר אברהם לעווזי הי"ו	הר"ר מרדכי שמואל גאנדל הי"ו לנישואי בנו החתן יהושע נ"י עב"ג בת להבחל"ח הר"ר ארי' לייב וויינער ז"ל
הר"ר יואל שווארטץ הי"ו (בר יעקב יושע) לאירוסיו בנו החתן חיים נ"י עב"ג בת הר"ר אהרן לייב קעניגסבערג הי"ו	הר"ר שאול פריעדמאן הי"ו (בר יואל מיכל) לנישואי בנו החתן יונה נ"י עב"ג בת הר"ר נחמ' שלמה ווייס הי"ו

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח המופלג בתורה, פיור נתן לאבוינים, רחום ומוקיר רבנו, דבוק ומקושר לרביה"ק זי"ע, וזיכה את הרבים בהעתקת דברי תורתו ששמע מפה קדשו כמה שנים לטובה רבי שמואל ז"ל אבערלאנדער ב"ר אליעזר ז"ל נפטר י"ב כסלו תשע"ה	הרה"ח המפואר, מוכתר במעלות ומדות טובות, מהמקורבים הראשונים של רבינו זי"ע באמעריקא, והיה דבוק בו בכל נפשו ומאורו רבי חנני' יו"ט ליפא ז"ל לעפקאוויטש בהרה"ח ר' לייביש הי"ד - מעיר סאטמאר נפטר י"ד כסלו תשמ"ט
--	--

הרה"ח ירא שמים, עסק בתורה בשקידה רבה לילות כימים, יגע וטרח להוציא לאור ספרי הקדמונים, תלמיד נאמן לרביה"ק זי"ע ודבק בלב ובנפש בו ובתורתו רבי יצחק ז"ל בראך ב"ר משה ז"ל נפטר ה' כסלו תש"ם

הרב החסיד רבי
שמואל זאב זי"ל פריעדמאן
ב"ר אפרים פישל זי"ל
נפטר ט' כסלו תשע"ה

הרב החסיד רבי
מרדכי אהרן זי"ל ווייס
ב"ר קלונימוס (קלמן) זי"ל
נפטר י' כסלו תשס"ד

הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' זי"ל הערשקאוויטש - וזוגתו מרת שפרה יענמא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל

KolSatmar.com

א

קישויות ודקדוקים בפסוק ויצא יעקב

במדרש: יעקב אמר אֲשָׁא עֵינֵי אֵל 'הַהָרִים', אֵל 'הַהָרִים'. מֵאֵין יָבֵא עֲזָרִי, אֲלֵעִזָּר בִּשְׁעָה שֶׁהֵלךְ לִהְיוֹת אֶת רִבְקָה הָיָה כָּל מִוֶּכּוּ אֲדוֹנָיו בִּידּוֹ, וְאֵין אֵין בִּידִי לֹא נֹזֵם אֶחָד וְלֹא צִמִּיד אֶחָד. חֹזֵר וְאָמַר, לִית אֲנִי מוֹכִיד סְכָרִי מִן בְּרִיִּי, אֲלֵא עֲזָרִי מֵעַם ה' עֲשָׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ. וְאִזְ הוֹבִטָח יַעֲקֹב ה' 'יִשְׁמְרֶךָ מִכָּל רָע, מַעֲשֹׂו וּמִלִּכְנָ. יִשְׁמַר אֶת נַפְשְׁךָ, מִמְּלֶאךְ הַמוֹת

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּעָר שְׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה.

אֵיךְ הָאֵב שׁוֹיִן גַּעֲשֻׁמוֹעַסָּת פֻּן דַּעַם מִדְרַשׁ^א, ס'אִיז יָדוּעַ [דַּעַר מִדְרַשׁ], שִׁיר לְמַעֲלוֹת אֲשָׁא עֵינֵי אֵל 'הַהָרִים' (תְּהִלִּים קכ"א, א), אֵל תִּקְרִי אֵל 'הַהָרִים', אֲלֵא אֵל 'הַהָרִים', לְמַלְפְּנִי וּלְמַעֲבְדִּנִי, אֲלֵעִזָּר עֲבַד אֲבִרָהָם מִה כְּתִיב בִּיה, וְכָל טוֹב אֲדִנְיוּ בִּידּוֹ (חִי כד, י), אֵין אֵין בִּידִי לֹא צִמִּיד וְלֹא נֹזֵם אֶחָד, מֵאֵין יָבֵא עֲזָרִי.

- בִּרְעֻנָּגַת דָּרָט דַּעַר מִדְרַשׁ, אִז עַר הָאֵט גַּעֲהָטָט [רְכוּשׁ גָּדוֹל בִּידּוֹ] וְעַן מ'הָאֵט אִים גַּעֲשִׁיקָט, אֲלֵא שְׂבֵא עֲשֹׁו וְנִטְלוֹ, עֲשֹׁו הָאֵט אִים עַס צוֹגַעֲנוֹמַעַן. [וְלִכְנָ אִמַר אֶחָד כֵּךְ מֵאֵין יָבֵא עֲזָרִי]. -

חֲזֹר וְאָמַר לִית אֲנִי מוֹכִיד סְכָרִי מִן בְּרִיִּי, [אֲלֵא] עֲזָרִי מֵעַם ה' עֲשָׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ (תְּהִלִּים שם, ב). [וְאִז הוֹבִטָח יַעֲקֹב] ה' 'יִשְׁמְרֶךָ [מִכָּל רָע] (שם, ז) מַעֲשֹׂו וּלִכְנָ, 'יִשְׁמַר אֶת נַפְשְׁךָ (שם) מִמְּלֶאךְ הַמוֹת. ה' 'יִשְׁמַר צִאתְךָ וּבּוֹאְךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם (שם, ח), וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּעָר שְׁבַע].

ב

קושיא א

וקשה וכי לרנע אחד לא היה ליעקב במחון בהש"ח, עד שחזר ואמר לית אֲנִי מוֹכִיד סְכָרִי מִן בְּרִיִּי

א) ס'אִיז יָדוּעַ [וּוֹאֵס אוֹיֵף דַּעַם] פִּרְעֻגַּט מַעַן דָּאָךְ דִּי קִשְׁיָא, [וְכִי] עַפְעַס [אֲפִילוֹ] אֵיין רַגַּע הָאֵט עַר חֲלִילָה פִּאֲרֵלָאָרֵן דַּעַם 'בְּטָחוֹן'? [עַד שֶׁלֹּאֲחַר כֵּךְ] 'חֲזֹר וְאָמַר' לִית אֲנִי מוֹכִיד סְכָרִי מִן בְּרִיִּי.

אוֹן 'פִּרְעִיעַר' וּוֹאֵס הָאֵט עַר גַּעֲקֵלְעֵרַט.

ג

קושיא ב

גם צ"ב ענין דאנתו על הממון, דהלא עיקר יראתו של יעקב היה להנצל מעשו ומלכן, שלא יחרגו אותו. ואם כן היה יראתו על קיום חיותו ונפשו, ולמה הוכיר בדאנתו ענין כסף וזהב, שהוא רק ענין טפל נגד זה

ב) אוֹן דָּאָס גֶּאָנְצַע אִיז גַּעֲוֹעַן 'דָּאָס' [שְׁכַל דַּאֲגַתוֹ הִיתָה עַל 'הִרְכּוּשׁ']?

[וְהֵלֵא] עַר אִיז דָּא גַּעֲאָנְגַעַן אֵין גִּלּוֹת [אֲצַל לִבָּן, שׁוֹה לְכַאוּרָה קֶשֶׁה יוֹתֵר מַעֲוִנִי^ה, וְהִרִי] לְבָן

^א במסעיבה א' ויצא תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס ריג, ח"א), ובלילי שב"ק ויצא (נרפס בדבריו יואל עמוד לז-לח), עיי"ש.

^ב בבראשית רבה (סח, ב): רבי שמואל בר נחמן פתח, שִׁיר לְמַעֲלוֹת אֲשָׁא עֵינֵי אֵל 'הַהָרִים', אֲשָׁא עֵינֵי אֵל 'הַהָרִים', לְמַלְפְּנִי וּלְמַעֲבְדִּנִי. מֵאֵין יָבֵא עֲזָרִי, אֲלֵעִזָּר בִּשְׁעָה שֶׁהֵלךְ לִהְיוֹת אֶת רִבְקָה מִה כְּתִיב בִּיה, וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמָלִים וְגו' (כד, י), וְאֵין לֹא נֹזֵם אֶחָד וְלֹא צִמִּיד אֶחָד וְכו'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוי אִמַר שִׁילַח עֲמוּ וַיִּצְחַק כֶּסֶף וְהַבִּי, אֲלֵא שְׁעִמַד עֲשֹׁו וְנִטְלָה מִמֶּנּוּ. חֲזֹר וְאָמַר, מִה אֲנִי מוֹכִיד סְכָרִי מִן בְּרִיִּי. חֵס וְשִׁלּוּם לִית אֲנִי מוֹכִיד סְכָרִי מִן בְּרִיִּי, אֲלֵא עֲזָרִי מֵעַם ה', אֵל יִתֵּן לְמוֹט רִגְלֶךָ אֵל יִנּוֹם שְׁמֶרְךָ הִנֵּה לֹא יִנּוֹם וְלֹא יִישָׁן וְגו' (תְּהִלִּים שם, ג-ד). ה' 'יִשְׁמְרֶךָ מִכָּל רָע (שם, ז), מַעֲשֹׂו וּמִלִּכְנָ. 'יִשְׁמַר אֶת נַפְשְׁךָ (שם), מִמְּלֶאךְ הַמוֹת. ה' 'יִשְׁמַר צִאתְךָ וּבּוֹאְךָ (שם, ח), וַיֵּצֵא יַעֲקֹב.

^ג פִּירוּשׁ: לְמַלְמְדִי וְלַעֲוִשִׁי. כְּלוֹמַר לְהַתְּבוֹנֵן וּלְלַמּוֹד מִן הוֹרִי.

^ד פִּירוּשׁ: אֵין אֲנִי אוֹבֵד תְּקוּתִי וְצִפּוּיִי מִן בּוֹרָאִי.

^ה וַיֵּצִיין בִּזְהַר בִּבְיָנָה לַעֲתִים (דְּרוֹשׁ נג) בְּכִיאוּרָה הַפְּסוּק גִּלְתָּה יְהוּדָה מִעֲנֵי הַכֹּהֵן א, א, שֶׁהִגְלוּת יוֹתֵר כְּבֵד מַעֲוִנִי.

בְּקֶשׁ לַעֲקוֹר אֶת ה'הפל'. ער האָט דאָךְ געוואוסט ווער לִבָּן איז, די מוטער - רבקה אַמנו - איז דאָךְ אויפגעצויגן געוואָרן צווישן זיי, [און] 'אָהינ' איז ער אַנטלאָפֿן, ווייל ער האָט מורא געהאַט פֿאַר עשׂוֹן.

און דערנאָך, ס'שטייט דאָךְ [אז] עשׂוֹ מייט לִבָּן זענען דאָךְ גאָר מְקוּשֶׁר געווען, זיי האָבן גערעדט עַל יְדֵי כְּשָׁפִים, זיי האָבן געוואוסט איינער פונעם אַנדערן. [וואס כן גם אצל לבן, אכתי היה בסכנה].

[ועל כל פנים] ער איז אַנטלאָפֿן [מֵעֶשׂוֹ, ווייל] ער איז דאָךְ געווען אין א סִפְּנָה אינגאַנצן, עשׂוֹ האָט אים געוואַלט הִרְגִּיעֵן, און לִבָּן האָט אים [אויך] געוואַלט הִרְגִּיעֵן, האָט ער נישט מִתְאַוֵּן געווען נאָר אויף די חִפְצִים? [באמרו אני אין בדין לא צמיד ולא נזם אחד. וואָס א נִפְקָא מִיָּנָה [דאָס געלט].

ד

קושיא ג

וכן צ"ב מה שמסיים שהוכחמתי יעקב ה' יִשְׁמְרֶךָ אֶת נַפְשְׁךָ מִמֵּלָאךְ הַמוֹת. דמה שייך זה לכאן

(ג) [גם צ"ב סיום המדרש] ה' יִשְׁמְרֶךָ מֵעֶשׂוֹ וּלְבָן, וּמִמֵּלָאךְ הַמוֹת. [דמה שייך לכאן ענין השמירה 'ממלאך המות', והלא אין זה תשובה על מה שדאג ואמר אין ביד לא נזם ולא צמיד אחד].

ה

קושיות ודקדוקים בפסוק וַיִּקַּח מֵאֲבִי הַמָּקוֹם

חקרמה להדרוש

במדרשי חכו"ל ביארו כאן כל ענין הפרשה דרומן על דורות הגלות, דכל עניני האבות היו פועל דמיוני לדורות העתידים ס'שטייט אין מדרש ווייטער, אין מדרש רבה, רבי יהושע בן לוי פֿתַר קְרִיאָ בְּגָלוֹת, ער טייטשט אויס די גאַנצע פרשה [שהוא פֿועל דְּמִיּוּנִי¹ אויפֿן גְּלוּת].

¹ בילקוט ראובני ריש פרשתן (אות א): וַיִּצְא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה. וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה לא נאמר אלא בעבור שרו של עשו שהיום [נראה דצ"ל שהיה] כנוס כנגד יעקב, שרימה לעשו, וכשראה שרו של עשו שיצחק קיים הברכות ליעקב מחדש וברכו פעם שניה, ואמר וְקָל שְׂדֵי יִבְרָךְ אֲתָךְ, וראה ששלחו לפדן ארם שיקח אשה מבנות לבן, לקח שרו של עשו נחמה בלבו והיה אומר, לִבָּן הוא מסטרא דילי והוא שומע לעצתי, על ידי תרפים דיליה הוא ממליל עמי, אלך לשם ואעשה נקמה ליעקב ממה שעשה לעשו. ולכן בא הכתוב ומגלה רשעו של עשו, שהלך לפדן לערוב שמחתו של יעקב. וכן כתיב וַיִּצְא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע באתנחתא, וילך חרנה, דא שרו של עשו דאיהו ס"מ, והגיד לאליו, והגיד שהיה יעקב בורח ופיתה אותו שיצא לקראתו, ופגע בו באותו יום ממש שיצא מבית אביו, וגזל ולקח כל מה שהיה לו. גלי דזיא.

² בבראשית רבה (סח, יג): רבי יהושע בן לוי פֿתַר קְרִיאָ בְּגָלוֹת. וַיִּצְא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע, הִיךְ מַה דָּאָתָא אִמֵר (ירמי טו, א) שִׁלַח מַעַל פְּנֵי יִצְחָק. וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה, הִיךְ מַה דָּאָתָא אִמֵר (איכה א, יב) אֲשֶׁר הוֹגָה ה' בְּיוֹם חֲרוֹן אָפוֹ. וַיִּפְגַע בְּמָקוֹם, עַד אָפַס מָקוֹם (ישעי' ה, ח). וַיֵּלֶךְ שָׁם כִּי בָא הַשָּׁמֶשׁ, אֲמַלְלָה יְלִדְתִּי הַשְׁבָּעָה [נִפְתָּח נִפְתָּח בָּא שְׁמִשָּׁה בְּעַד יוֹמָם] וגו' (ירמי' טו, ט). וַיִּקַּח מֵאֲבִי הַמָּקוֹם, תִּשְׁתַּפְּכֶנָּה אֲבִי קִדְּשׁ בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת (איכה ד, א). וַיִּשָּׁם מֵרֹאשְׁתִּי, כִּי יָרַד מִרְאשְׁתִּיכֶם (ירמי' יג, יח). וַיִּשְׁכַּב בְּמָקוֹם הַהוּא, נִשְׁכַּבָּה בְּשִׁתְּנִי וּתְכַסְּנִי כְּלִמְתָּנִי (שם ג, כה). וַיַּחֲלֵם וַהֲנֵה סֵלָם, זֶה חֲלוֹמוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר (דניאל פרק ב), וַהֲנֵה סֵלָם, זֶה חֲלוֹמוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר (שם פרק ג), הוּא סַמֵּל הוּא סֵלָם, אֲתוּוֹי דְּדִין הוּא אֲתוּוֹי דְּדִין. מִצֵּב אֲרִצָּה, אֲקִימָה בְּבִקְעַת דְּרֹא (שם א). וְרֹאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשְׁמִימָה, רומָה אֲמִין שְׁתִּין פְּתִיָּה אֲמִין שִׁית (שם). וַהֲנֵה מִלְּאכֵי אֱלֹקִים, זֶה חֲנִינָה מִישָׁאֵל וְעוֹרִיָּה. עֲלִים וַיְרִידִים בּוֹ, מַעֲלִים בּוֹ וּמוֹרִידִים בּוֹ וְכוּ', וַיִּדַּע לְהוֹרֹת לָךְ מִלְּאָךְ דִּי לֹאֲלֵהָךְ לֹא אִיתְּנָא פְּלִחִין וַיִּצְלַם דְּהָבָא דִּי הִקִּימְתָּ לֹא נִסְגָּד (שם, יח). וַהֲנֵה ה' נָצַב עָלָיו, אִמֵר לָהֶם, לְחַנְיָה מִישָׁאֵל וְעוֹרִיָּה עֲבֹדוּהָ דִּי אֵלִיָּא עֲלָאָה פִקּוּ וְאָתוּ (שם, כ). דְּבַר אַחֵר וַהֲנֵה מִלְּאכֵי אֱלֹקִים זֶה דְּנִיָּאל, עֲלִים וַיְרִידִים בּוֹ, שְׁעֵלָה וְהוֹצִיאָה אֵת בִּלְעוּ מִתּוֹךְ פִּי וְכוּ'.

ה קדשו ויצא תשכ"ז (חלק ג) לשון

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב, וַיֵּצֵא מִבֵּית צִיּוֹן כָּל הַדְּרָה" (איכה א, ו).
וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא, נִשְׁכָּבָה בְּבִשְׁתָּנָהּ וַתִּכְסֶּנּוּ כְּלִמְתָּנָהּ כִּי לֹא אֶלְקִינוּ חֲטָאנוּ (ירמיה ג, כה).
וַהֲנֵה סֶלֶם מֵצֵב אֲרֻצָּה, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר.
וַיִּקַּח מֵאֲבֵי הַמָּקוֹם, תִּשְׁתַּפְּכֶנָּה אֲבֵי קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת (איכה ד, א).
עַר טִיטִשְׁט אוֹיס דִּי אַלע פֿסוקים, אַלץ אוֹיפֿן גִּלּוּת.

א

דער זוהר הקדוש זאגט אויך^א עפעס אַזאַ גאַטונג, אַז די פרשה [פון] וַיֵּצֵא יַעֲקֹב ווייזט אַלעס אויפֿן גִּלּוּת, אויף אַלע גִּלּוּת.
דאָס זעט מען דאָךְ [גם במדרש], אַזוי ווי רש"י ברענגט דאָךְ אויך^ב, אַז מ'האַט אים געוויזן 'אַיין זֶה', מ'האַט אים געוויזן [המקדש] בְּנוֹי, וְחֵרוֹב, און ווידער בְּנוֹי ומשוכלל [לעתיד לבא].
אַלעס האָט מען אים געוויזן^ב - עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת - דאָ ביי דעם וועג, ביי דער נְסִיעָה. ס'איז נישט קיין פֿשוט'ע זאך געווען.

א

קושיא ד

בתחילה כתיב 'מֵאֲבֵי' לשון רבים, ולבסוף כתיב 'הָאֶבֶן' לשון יחיד. ועל זה מביא רש"י, לפי שהאבנים התחילו מרובות זו עם זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאוהו הקב"ה אבן אחת וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא וּגו', וַיִּקַּח מֵאֲבֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מֵרָאשָׁתוֹ וּגו'.
[ובסוף הענין כתיב] 'וְהָאֶבֶן הַזֹּאת' [אֲשֶׁר שְׁמִתִּי מִצֵּבָה] (כח, כב), וַיִּקַּח הָאֶבֶן אֲשֶׁר שָׁם מֵרָאשָׁתוֹ (כח, יח).
ער הייבט אָן 'אַבְנֵי' לשון רבים, און לאַזט אויס וַיִּקַּח הָאֶבֶן [לשון יחיד].

א

רש"י זאָגט^א, אַז די שטיינער האָבן זיך געקריגט, 'דער' האָט געזאָגט עָלִי יִנִּיח

^א כן הוא גירסת הילקוט שמעוני (רמז ק"ט): רבי יהושע בן לוי פתר קריא בגליות. וַיֵּצֵא יַעֲקֹב, וַיֵּצֵא מִן בֵּית צִיּוֹן כָּל הַדְּרָה. מִבָּאָר שֶׁבַע, נִשְׁבַּע ה' בְּגִּזְיוֹנוֹ יַעֲקֹב (עמוס ח, ז). וַיִּלֶּךְ חֲרָנָה, אֲשֶׁר הוֹגָה ה' בְּיוֹם חֲרוֹן אָפוֹ וכו'. נוכח הוא גם בזוהר המובא להלן.

^ב בזוהר הק' בפרשתן (דף קמז): וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבָּאָר שֶׁבַע וכו'. רבי יוסי מוקי האי קרא בגלותא, בקדמיתא הוה נחית נהירו מעומקא עלאה, ויעקב הוה נטיל ליה, ואזיל לגבי באר שבע, בְּאֵר דְּחִפְרוּהָ שְׁרִים (חקת כא, יח), דהוה נהיר מתמן, ואשלים להוהא בְּאֵר בכל שלימו. וביומי דגלותא, נטיל מהאי באר שבע, ואזיל לגבי חֲרָנָה, דכתיב וַיִּלֶּךְ חֲרָנָה, כלומר חרון אף, ומאי היא חרון אפו דקדושא בריך הוא, דרגא בישא, אֲרַעָא דְרָשׁוּ אֶתְרָא. ולהלן שם (דף קמח): דְּבָר אַחֵר וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבָּאָר שֶׁבַע וַיִּלֶּךְ חֲרָנָה, רִמּוֹ כַּד נִפְקוּ יִשְׂרָאֵל מִבֵּי מִקְדָּשָׁא וְאֶתְגַּלּוּ בִּינֵי עַמּוּמָא, כְּמָה דָּאֵת אִמֵּר וַיֵּצֵא מִן בֵּית צִיּוֹן כָּל הַדְּרָה, וְכִתְבִּיב גִּלְתָּהּ וְהוּדָה מַעֲוִינָה וְגו'.

^ג בבראשית רבה (ט, ז): וַיִּיָּאֵר וַיֹּאמֶר מֶה נוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה. ר"א בשם ר' יוסי בן זמרא אמר, הסולם הזה עומד בבאר שבע ושיפועו מגיע עד בית המקדש וכו'. אֵינן זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹקִים וְזֶה שְׁעַר הַשָּׁמַיִם, א"ר אחא עתיד השער הזה להפתח להרבה צדיקים כיצא כן וכו'. דְּבָר אַחֵר, מִלְמַד שְׁהִירָא הַקָּב"ה לִיעֲקֹב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּנוֹי, וְחֵרֵב, וּבְנוֹי. וַיִּיָּאֵר וַיֹּאמֶר מֶה נוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה, זֶה בְּנוֹי, הִיךְ מֶה דָּאֵת אִמֵּר (תהלים סה, לו) נוֹרָא אֱלֹקִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ. וְאֵינן זֶה, הִרִי חֵרֵב, כְּמָה דָּאֵת אִמֵּר (איכה ה, יז) עַל זֶה הָיָה דָּוָה לְבָנּוּ עַל אֵלֶּה חֲשָׁבוּ עֵינֵינוּ. כִּי אִם בֵּית אֱלֹקִים, בְּנוֹי וּמִשׁוּכָּל לְעֵתִיד לְבָא, כְּמָה דָּאֵת אִמֵּר (תהלים קמז, יג) כִּי חֲזַק בְּרִיחִי שְׁעָרֶיךָ.

^ד יש לעיין על איזה מאמר רש"י הוא כוונת רבינו כאן. ואולי הכוונה על שהביא 'תחילת' דברי המדרש דלעיל. או י"ל דהכוונה על הלשון 'בְּנוֹי וּמִשׁוּכָּל לְעֵתִיד לְבָא', המובא בדברי רש"י במס' סוכה (דף מא.), וכמו שהארין רבינו בזה בוויאל משה (א, מא) ועוד בכ"מ, אבל לכאורה לא משמע כן, כי אין זה מן הענין כאן רק בדרך גררא.

^ה עיין בלשון הפרקי דרבי אליעזר (פרק הל' המובא להלן בסוף הערך בזה).
KolSatmar.com

צדיק את ראשו, און 'דער' האָט געזאָגט עָלִי יֵנִיחַ צִדִּיק אַתּ רֵאשׁוֹ, איז געוואָרן פון אַלע שטיינער איין שטיין.

והוא ענין פלא הרחוק מן השכל, שאבנים שהם דוממים וריבו זה עם זה, והלא אין בהם דעת ולא דיבור. ולא מצינו כיצא כזה

(ד) נו לכאורה איז עס אַן ענין פֿלאַ, וויאזוי קאָנען זיך שטיינער קריגן. דער בורא כל עולמים האָט זיי נישט געגעבן קיין דַעַת, זיי זאָלן עפּעס האָבן איינער אַקעגן דעם אַנדערן. שטיינער [זאָלן זיך קריגן]? מ'געפינט דאָס נישט אַזאַ מאָדע [זאָך, במקום אחר].

דער מהר"ל מפראג^י, ער וויל עפּעס זאָגן [אז] אַן ענין עמוק איז געווען, ער וויל עפּעס געבן צו פאַרשטיין על פֿי הסוד. נאָר ס'איז אַן ענין עמוק.

^י ברש"י (כח, יא): וַיֵּשֶׁם מֶרְאֲשֵׁתוֹ. עשאן כמין מרוב סביב לראשו, שירא מפני חיות רעות. התחילו מריבות זו עם זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקב"ה אבן אחת, והוא שנאמר וַיִּקַּח אֶת 'הָאֶבֶן' אֲשֶׁר שָׁם מֶרְאֲשֵׁתוֹ.

ומקורו בגמרא חולין (צא:): כתיב וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם (פירש"י: משמע טובא), וכתיב וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן, אמר רבי יצחק, מלמד שנתקצו כל אותן אבנים למקום אחד, וכל אחת ואחת אומרת עלי יניח צדיק זה ראשו. תנא וכולן נבלעו באחד [נעשו אבן אחת].

ובתנחומא (סימן א): אמר רבי אבהו בשם רבי שמעון בן לקיש, כיון שראו האבנים שהיו תחת מראשותיו כבודו של הקב"ה, נמחו כולם ונעשו אבן אחת. מנין, שעד שלא ישן כתיב וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם, אבנים הרבה, כיון שנענע כתיב וַיִּקַּח אֶת 'הָאֶבֶן', אבן אחת. [וכן הוא בפרקי דרבי אליעזר (פרק לה) המובא להלן בהערה כז].

^י בגור אריה (סס): עלי יניח צדיק את ראשו וכו'. ואם תאמר מה ריב היה לאבנים שאין בהם דעת, כך שואלים בני אדם. ולא ידעו אלו בני אדם דעת חכמים, ואכתוב אלו דברים. והנה אם היה המריבה לאלו האבנים בלי ענין ובלי סיבה, היה קשה מה ענין המריבה, אבל מריבה היתה לסיבה גדולה כמו שאמרנו. דע כי מעלת יעקב מעלה נפרדת ומיוחדת מאוד, ידוע לחכמים ולמשכילים בחכמה, שהיה קדוש ונבדל מכל עניני העולם וכו'. ודבר שהוא קדוש ונבדל הוא דבר שלא יתחלק, והוא אחד, כאשר ידוע לחכמים. וידוע כי יעקב עיקר האחדות וכו', ומפני זה היה המחלוקת של האבנים, כי דבר שהוא נבדל הוא אחד מכל צד, ולא יצטרף אליו רבוי כלל רק אחדות, לכן היה המריבה 'עלי יניח צדיק את ראשו'. והבן למה היה רוצים שיניח הצדיק את הראש, כי שם הנשמה של יעקב קדושה ונבדלת, ואין ראוי לה רק דבר אחד, כמו שראוי לדבר שהוא שכלי, והשכלי הוא מתייחס ומצטרף אל כל החלקים הפרטים בענין אחד, שאינו מחולק השכלי להיות מתייחס אל זה במקצת ואל זה בקצת, שאם כן היה מתחלק, ואין חילוק ורבוי בשכלי, רק אחדות גמור, ולכן מצטרף אל אחד, ולא אל רבוי. ובשביל כך היה מריבה, כי היה כאן רבוי גשמיים, הם האבנים, אשר הניח תחת מראשותיו, שזה אמר 'עלי יניח צדיק את ראשו', כי הדבר השכלי של רבוי אחדות ואין בו רבוי, וכאן מפני רבוי האבנים היה מחלוקת. אבל בדבר שהוא גשמי שייך שפיר רבוי, כי הגשם מתרבה. ולפיכך עשאן הקב"ה אחד, כי השכל מצטרף אל רבוי הפרטים במה שהם דבר אחד, לכן נבלעו כאחד, ואז היו מצטרפים תחת ראש יעקב וכו'. כי כבר ידעת מה שרמזנו כי כולם הם פונים אל אחד, ולפיכך כל אחת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, כי הוא מותף לכל, והוא האבן אשר שם מראשותיו. • והבחינתו מסיק כי נבלעו באחת, ושתייתן אמת למבין דבר זה כמו שפרשנו, כי מצד אחדותו של יעקב אין מצרף אליו רק אחדות, ולפיכך האבנים נעשים אליו אחד אע"ג שאין דעת בהם, כיון שאין ראוי הרבוי מצד עצמו ליעקב, לכן היה המריבה אע"ג שאין דעת בהם, ונעשו אחד. • והוכחתו לכתוב דברים אלו להראות לאנשים עורי לב אשר שמים דברים אשר הם כבשונם של עולם לדברי תוהו כאילו אין בהם ממש, ודבריהם אשר הם תפל בלי טעם וריח לדברים אשר הם ברומם של עולם, כי אין לא יביטו אל המראה הגדול שהתורה פירשה כי לקח מאבני המקום, רק כל דבור ודבור במראה הזה הוא דבר מופלא. ואל תחשוב כי הדברים אשר נתבארו למעלה הם שורש ועיקר הדבר, רק הם התחלה למבין קצת מעט מה שאפשר למתחילים בענין, ברוך הנותן חכמה לחכמיים ודיין האמת אשר היינו כעורים ממשמשים בצהרים. עוד דע אתה אם תחפש דברי חכמים כמטמוניות אז תמצא אוצר כלי חמדה אשר אצרו במטמוניהם ואיש הפתי חושב אך דברי דרשה הם וכו', ואחיה לא תחשוב כן, רק כי כל דבר מדבריהם שורש התורה, ומפני כי ידעו רז"ל במעלת יעקב כאשר הוא שורש החבורה והאחדות, והנה הוא דומה ליעקב לבדית התיכון המבדית מן הקצה אל

יא

נָאָר ס'איז שווער צו פֿארשטיין לפי פֿשוטן של דברים, מ'געפינט נישט [נאָך] אַזאַ מיטן זאָך אין די פֿסוקים, און נישט אין דברי חכמינו ז"ל [במקום אחר, שאבנים ידברו ויירבו].

יב

ומה שמצינו לפעמים שהתנא דיבר עם הנהר, או שאליו דיבר עם הפרים, כבר פירשו בזה דהכוונה שדיברו עם השר שלהם. וכעין זה מרחו הראשונים ליישב ענין דיבור הנחש עם החיה, ולא נוחא להו לפרש הדברים כפשטן, כי לא מצינו בפסוק גם כזה של דיבור אלא רק באתן בלעם [און דעס] וואָס ס'שטייט אין די גמרא^{טו} [אז] רבי פינחס בן יאיר האָט 'גערעדט' מיטן נָהָר, נָהָר גינאי, זאָגט [שוין] תוספות^{טז} [אז] ער האָט גערעדט מיטן שר.

יג

צי [דעס וואָס ס'איז געווען] מיט די צוויי פֿרים וואָס ס'שטייט^{יז} [אז זיי האָבן גערעדט] מיט אַליהו'ן, זאָגט אויכעט דער רדב"ז^{יח} [שהיה מדבר] מיטן שר.

הקצה לעשות הכל אחד, והוא שרמזו רז"ל הברית התכון ירד עם יעקב למצרים, ולפיכך מעלת יעקב הוא התאחדות באחדות, לכך האבנים אשר לקח נבלעו כאחת ונעשה אחד, כי הוא המאחד אותם, בעבור הטעם אשר רמזנו לך למעלה, כי יעקב קדוש נבדל במעלתו, והנבדל הוא אחד בודאי, לפי שהוא שכל בלבד. ומפני כי מראה שראה יעקב מראה אלקים היה, ולפיכך היה מורה על עצם מעלתו ורוממתו אשר יש ביעקב, ולפיכך האבנים אשר מראשותיו נבלעו כאחת להורות על עצם מעלת יעקב כמו שאמרנו לך, ומתחלה היה המריבה, כי אין חשב שהלא אחד מצטרף לשני דברים, שאינו מתחלק בהחלק הגשם, ולפיכך היה המריבה עלי יניח צדיק ראש הקדוש הנבדל הזה. [ויעין שם עור].

^{טו} בגמרא חולין (י:): דרבי פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדין שבויין, פגע ביה בגינאי נהרא, אמר ליה גינאי חלוק לי מימך ואעבור בך, 'אמר ליה' אתה הולך לעשות רצון קונך, ואני הולך לעשות רצון קוני, אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה, אני ודאי עושה. אמר ליה אם אי אתה חלוק, גזורני עליך שלא יעברו בך מים לעולם. חלק ליה. ◦ הוה ההוא גברא דהוה דארי חייט לפיסחא, אמר ליה חלוק ליה נמי להאי, דבמצוה עסיק, חלק ליה. ◦ הוה ההוא טייעא דלווה בהדיהו, אמר ליה חלוק ליה נמי להאי, דלא לימא כך עושים לבני לוויה, חלק ליה. ^{טז} בתוספות שם: אמר ליה אתה הולך לעשות רצון קונך כו'. שמה שר של ים השיב לו כך. ◦ אי נמי רבי פנחס היה מדבר בלבו שלכן היה מניח מלחלוק לו. וכענין זה צריך לפרש בפרק קמא דמסכת ע"ז (יז), גבי רבי אליעזר בן דורדייא דאמר שמים בקשו עלי רחמים [הרים וגבעות] בקשו עלי רחמים. [וכן הוא גם בתוספות עבודה זרה שם, ד"ה עד שאנו].

^{יז} בבמדבר רבה (כג, ט) ותנחומא מסעי (סימן ח): כי אָתָם בָּאִים [אַל הָאָרֶץ], וְהוֹרַשְׁתָּם אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנִיכֶם (מסעי לג, נא-נב). זה שאמר הכתוב (איוב לה, יא) מִלְּפָנֶיךָ מִבְּהֵמַת אֶרֶץ וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יִחַפְּכֶמוּ. מִלְּפָנֶיךָ מִבְּהֵמַת אֶרֶץ, אמר להם הקב"ה לְמִדּוּ מִפְּרוֹ שֶׁל אֱלֹהֵי, שִׁבְשַׁעֲהָ שֶׁאִמְרָ אֱלֹהֵי הַפֶּה לְעוֹבְדֵי הַבַּעַל (מלכים א' יח, כה) בְּחִירוֹ לָכֶם הַפֶּה הָאֶחָד וְעָשׂוּ רָאשֵׁהָ כִּי אָתָם הָרִבִּים, נִתְקַבְּצוּ ת"נ נִבְיֵי הַבַּעַל וְת"נ נִבְיֵי אֱהֵרָה, וְלֹא יִכְלוּ לִזְוֹת אֶת רִגְלֵי מִן הָאָרֶץ. רָאָה מִה כָּתִיב שֶׁם (פסוק כג) וְיִתְּנוּ לָנוּ שְׁנֵים פְּרִים וְיִבְחָרוּ לָהֶם הַפֶּה הָאֶחָד וְיִתְּנֵהוּ וְיִשְׁיִמּוּ עַל הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יִשְׁמִי וְאֵי אֶעֱשֶׂה אֶת הַפֶּה הָאֶחָד וְנִתְּנִי עַל הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא אֶשִׁים, מִה עָשָׂה אֱלֹהֵי, אִמְרָ לָהֶם בְּחִירוֹ שְׁנֵי פְרִים תֹּאמְרִים מֵאֵם אֶחָת הַגְּדִלִים עַל מִרְעָה אֶחָד, וְהִטִּילוּ עֲלֵיהֶם גּוֹרִלוֹת, אֶחָד לָשֶׁם ה' וְאֶחָד לָשֶׁם הַבַּעַל, וּבִחְרוּ לָהֶם הַפֶּה הָאֶחָד. וּפְרוֹ שֶׁל אֱלֹהֵי מִיד נִמְשָׁךְ אַחֲרָיו, וְהַפֶּה שֶׁעָלָה לָשֶׁם הַבַּעַל נִתְקַבְּצוּ כָל נִבְיֵי הַבַּעַל וּנִבְיֵי אֱהֵרָה וְלֹא יִכְלוּ לִזְוֹת אֶת רִגְלוֹ, עַד שֶׁפָּתַח אֱלֹהֵי וְאִמְרָ לוֹ לָךְ עֲמָהֶם. הִשִּׁיב הַפֶּה וְאִמְרָ לוֹ לֵעֵינִי כָל הָעַם: אֲנִי וְחִבְרֵי יִצְחָק מִבְּטֶן אֶחָת מִפְּרָה אֶחָת, וּגְדִלְנָהּ בִּמְרֵעָה אֶחָד, וְהוּא עָלָה בְּחִלְקָהּ שֶׁל מְקוֹם וְשִׁמּוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְקַדֵּשׁ עֲלֵיו, וְאֲנִי עֲלִיתִי בְּחִלְק הַבַּעַל לְהַכְעִים אֶת בּוֹרְאִי. אִמְרָ לוֹ אֱלֹהֵי: פֶּה פֶּה, אֵל תִּירָא, לָךְ עֲמָהֶם וְאֵל יִמְצָאוּ עֲלֵיָהּ, שִׁכְשֵׁם שֶׁשִּׁמּוֹ שֶׁל הַקְּב"ה מִתְקַדֵּשׁ עַל אוֹתָהּ שְׁעִמִּי, כִּךְ מִתְקַדֵּשׁ עֲלֵיָךְ. אִמְרָ לוֹ וְכִךְ אֶתָּה מֵיַעֲצֵנִי, שְׁבוּעָה אֵינִי זֶה מִכָּאן עַד שֶׁתִּמְסְרֵנִי בִּידֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם, כו) וְיִקְחוּ אֶת הַפֶּה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם, וְיִמִּי נָתַן לָהֶם, אֱלֹהֵי. וְאֶתָּה לִמַּד מֵאֱלֹהֵי שֶׁאִמְרָ לָהֶם וְיִתְּנוּ לָנוּ שְׁנֵים פְּרִים, וְעוֹד אִמְרָ לָהֶם בְּחִירוֹ לָכֶם הַפֶּה הָאֶחָד וְעָשׂוּ רָאשֵׁהָ, וְלִבְסוֹף כָּתִיב וְיִקְחוּ אֶת הַפֶּה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם. לָכֵךְ כָּתִיב מִלְּפָנֶיךָ מִבְּהֵמַת אֶרֶץ וְכו'.

^{יח} בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סימן אלף סו [תרמא]): שאלת ממני אודיעך דעתי, במעשה אליהו בהר הכרמל, על מה שדרשו רז"ל (במדבר רבה מסעי, כג ט) ותנחומא מסעי סימן ח) על פסוק וְיִקְחוּ אֶת הַפֶּה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם אֱלֹהֵי (מלכים א'

איבעראָל איז אַזויט, געפינט מען אַזאַ מאָדע.

יד

און דער נחש וויאָזוי ער האָט גערעדט, אַלע ראשונים האָבן צו טון [לפרש איך היתה זאת, וכמו שהאריך בזה] דער רד"ק², [שטרחו לבאר] וויאָזוי [ער האָט גערעדט, שהלא] דער נחש איז נישט קיין מַדְבֵּר.

יח, כו), אמר לו הפר לאלהיו אני וחבירי יצאנו מבטן אחד וגדלנו באבוס אחד, הוא עולה לחלק הקל ושם הקל יתקדש עליו, ואני עליתי לחלק עבודה זרה להכעיס את בוראי. אמר לו אליהו לך עמהם, כשם ששמו של הקב"ה מתקדש על ידי זה שעמי, כך יתקדש על ידך. אמר לו וכך אתה יועצני, איני זו ממקומי עד שתמסרני בידיך, הדא הוא דכתיב וַיִּקְחוּ אֶת הַפֶּה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם אֱלֹהֵיהֶם. וקשה עליך לקבל דבר זה, כי מה צורך בנס זה. ואם הוא נס גדול, למה לא פרסמו הכתוב, כמעשה אתון של בלעם.

תשובה. כבר קדמך הרד"ק ז"ל (מלכים שם), וכתב, ויש בדברי אגדה דברים רחוקים מן השכל, כי כשבחרו את הפר האחד ובאו לקחת אותו לא יכלו להזיז אותו ממקומו עד שאמר לו אליהו לך עמהם, אמר לו הפר כו', כדאיא לעיל. וטובה היתה לרב ז"ל השתיקה ולא יזכיר דברי האגדה, כיון שלא ידע ליישב אותה. כי מה שכתב רחוק הוא מן הפשט, ודברי רבותינו ז"ל קרובים אל השכל והאמת. ולכן אני עָרַב לתרך, כי ערבים עלי דברי דודים יותר מינייה של תורה (עבודה זרה לה), אחר שאבאר כי לפי פשוטו אינו מתיישב כלל, כי אם תרצה לפרש אשר נתן להם אליהו כפי מה שנתן להם הבחירה, הכי הוה ליה למימר, ויקחו את הפר אשר 'בחרו'. ואם בא לומר אשר נתן להם 'אחאב' על פי מאמר אליהו, מה צורך לזה, ועוד כי עיקר הכוונה חסר מן הספר. ואם בא לומר שחלקו כבוד לאלהיו ואמרו מה שתצא תתן לנו, ואלהיו נתן להם אחד מהם, וזהו אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם אליהו, אם כן תקשה כי הכוונה אשר בשבילה אמר להם אליהו בחרו לכם הפר האחד נחבטלה, אם כן הדרא קושיין לדוכתא מאי אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם אליהו. ולכן צריכין אנו לדברי האגדה, אחר הקדמתי לך כי כבר ידוע כי כל האדם וכל בעל חי וכל אילן וכל עשב יש לו כח ושר למעלה, וכן אמרו (בראשית רבה יו), על פסוק אִם תִּשְׁמַע מִשְׁטָרוֹ בְּאָרֶץ (איוב לה, לג), הילכך שרו וכחו של פר נודמן לאלהיו, ואמר לו בשלמא שני השעירים שהיו שוין בקומה שוין בדמים שוין במראה הגורל מטיל שלום ביניהם גִּזְרָל אֶחָד לַה' וגִּזְרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל (אחרי טו, ח), אבל שני פרים השוין בבטן ובאבוס, למה תתן להם הבחירה שוה ילך לעבודת בוראו וזה להכעיס את בוראו, והם דברי שרו של פר, או כחו [של השרן], וזה אינו דרך נס כלל. ולא הוצרך הכתוב לפרש דבר זה, לפי שלא היה דרך נס. וכיוצא בזה יש לרז"ל הרבה, אמר שרו של ים למשה. ואמר לו אליהו לשרו של פר, אף על פי שבשעירים היה שם גורל, הכא מתקדש השם על ידך, שאם היה ע"י הגורל היו אומרים הגורל גרם, אבל עכשיו שהוא ע"י בחירתם, לא יסור שום פקפוק, וכשם שמתקדש שם שמים ע"י זה שהוא אצלי, כך יתקדש ש"ש על ידך, שלא ירד עליו האש. ואפילו הכי לא נתיישרה דעתו עד שימסרוהו בידיים, וכן עשה. ואע"ג דאין השר משתדל על פרים הנשחטים לעז, שאני נחש ע"י מעשה זה יתקדש שם שמים, וכל אחד רוצה שיתקדש על ידו. ומה ש'ציאמת לך פירוש זה, וכי הפר היה יודע שיתקדש ש"ש, עד שאמר לו ושר' מתקדש על ידך, אלא ודאי על כח הפר ושרו אומר, שהוא יודע אמת הדבר שעתיד להתקדש שם שמים על ידו, והשתא אתי קרא כפשטיה. ועל דרך זה תוכל לתרך כמה מאמרים בדברי רז"ל, ואפילו בכתובים, כגון וְכָל עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמָּחֶאוּ כָף (ישעי נה, יב), אָז יִרְגְּנוּ עֲצֵי הָעֵר (דברי הימים א' טו, לג), וכיוצא בהם. וכי פה ולשון יש לעצים, אלא כמה שכתבתי למעלה מתיישב. ובזה מתיישב שהעומדים שם לא הרגישו ולא ידעו בדברי הפר, אלא אליהו לבדו, שאם היו רואים שהפר מדבר אל אליהו, שמא לא היו צריכין לנסיון אחר. ולא ראו אלא שהפר אחר שמסרו אליהו בידים הלך ברצון כמי שהולך לעשות מצות בוראו. והנראה לע"ד כתבתי.

ט' כמו שכתב מהרדב"ז דעל דרך זה תוכל לתרך כמה מאמרים בדברי רז"ל, ואפילו בכתובים.

² בפירושו הרד"ק על התורה (בראשית א, א): וַהֲנִיחַשׁ הָיָה עָרוֹם מִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עִשָּׂה ה' אֱלֹקִים. יש לשאול על ענין אמיתי הנחש לאשה איך היה. ואם היה דרך מופת כמו אמירת האתון לבלעם, למה לא אמר ויפתח ה' את פי הנחש, כמו שאמר ויפתח ה' אֶת פִּי הָאֲתוֹן (כלק כב, כח). ואם כדברי רבי סעדיה, שכתב שלא דָּבַר הַנָּחֶשׁ ולא הָאֲתוֹן, אלא 'מִלְאָךְ' דָּבַר בעבורם, למה נתקלל 'הנחש'. ועוד איך ישיא המלאך את האשה לעבור על מצות הקל. ועוד מה ענין לנחש הנָּחֶשׁ, ולמה אמר וַהֲנִיחַשׁ הָיָה עָרוֹם, אחר שהוא לא דיבר. ואם נאמר כי לנסות את האשה בא המלאך, אם תעבור את פי ה', מה חָטָא הנחש בזה. ולמה לא בא המלאך 'לאדם', כי לא היתה מצות הקל לאשה, אע"פ שאדם אמר לאשה מוצת הקל. והענין מבולבל מאד לפי הנגלה, אבל לפי הנסתר הענין מבואר וכו' [וענין שם שם שכתב בזה]. ויש אומרים כי הנחש לא דיבר, אלא בפפצוף קָמוּ לאשה, והאשה הכירה ברמיזת הנחש וידעה כי זה רצה לומר. וזה רחוק שתיבין האשה הדברים האלה ברמיזות, ועוד אם האשה הבינה רמיזות הנחש, איך הביין [הנחש את] מענה האשה. והחכם רבי אברהם בן עזרא (בראשית שם) כתב, כי הנחש היה מדבר והיה הולך בקומה זקופה, וה' שם בו דעת האדם. והנה הפסוק הענין וַהֲנִיחַשׁ הָיָה עָרוֹם 'מכל חית השדה', רק לא כאדם, וכן דעת רז"ל. ויש לתמוה לפרשנים הזה איך בעת הבריאה לא הבדילו מן

זאָגן [אויך] אַסאַך פון די ראשונים, אַז ס'איז געווען אַ מלאַך האָט מיט אים גערעדט, וכדומה [יש שפירשו שהיה] אַ נַס. [אָבער דאָ] שטייט נישט [בדברי חכז"ל, אַז ס'איז געווען אַ נַס].

טו

איין מאל איז געווען [נס כזה, שטייט ארויס] וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאֲתוֹן [בלק כב, כח], [ונזכר להדיא שהוא] אַ רבֹּתָא געווען. [אבל בכאן הוא באמת פלא יותר, שהרי האָבן] דעס איז דאָךְ נאָךְ אַ 'דוּמָם', איז דאָךְ נאָךְ ווייניגער [ווי ביים נחש ואתון והפרים, לפי סדר המדרגות של] דוּמָם צוּמַח חִי. [ואם כן צריך להבין] וויאָזוי האָבן זיי זיך עפעס געקריגט.

טז

- אין מדרשי חכמינו ז"ל שטייט גאָר עפעס אַנדערש, אַן אַנדער מין נַס. - [ההמשך לזה, להלן באות יח]

יז

קושיא ה

גם יש לדקדק דהלא מה שנעשו כל האבנים לאבן אחת, הוא גם שחזר לדרך הטבע, ואינו מובן לאיזה צורך יהא נעשה כאן גם כזה, וכי בשביל שלא יריבו האבנים נעשה גם

ה) [ועוד יל"ד שהרי] דאָס איז דאָךְ אויך אַ נַס, אַז אַלע שטיינער זענען געוואָרן איינס, [ולמה נעשה נַס עבור זה, ווייל] זיי האָבן זיך געקריגט. [וכי עבור זה] האָט מען שוין געמוזט טון אַ נַס, כדי די שטיינער זאָלן זיך נישט קריגן. ס'איז דאָךְ אַ נַס חוץ לדרך הטבע, אַז ס'ווערט אויפאַמאַל ווערט פון אַסאַך שטיינער איין שטיין.

יח

קושיא ו

ובמדרש רבה איתא באופן אחר, שיעקב אבינו עצמו עשה זאת לסיון, כי הקב"ה גזר שיעמיד י"ב שבטים, ואמר יעקב לסיון, שאם מתחברות הי"ב שבטים לאבן אחת, יודע אני שאעמיד י"ב שבטים

אין די מדרשי חכמינו ז"ל שטייט עפעס אַנדערש, - [אין מדרש] רבה^{כא}, און אַנדערע^{כב}, אין אַלע מדרשים אַנדערע, - יעקב אבינו האָט גענומען די שטיינער, [און]

הבהמות ומן החיות, כמו שהבדיל האדם שאמר עליו נַעֲשֶׂה אֲדָם בְּצַלְמֵנוּ. ועוד כאשר קלל הנחש ואמר לו עַל הַחֹךְ תֵּלֵךְ וְעַל הָאֵרֶץ תֵּאָכֵל, איך לא אמר ודעת תחסר, כי היא הקללה הגדולה, ואיך לא הזכירה. ◦ והקריב בכל מה שכתבנו הוא, שהיה דיבור הנחש על דרך מופת לנסות בו האשה, ואף על פי שלא אמר וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הַנָּחָשׁ כמו שאמר בְּאֶתוֹן בְּלָעָם, לפי שיש בזה נסתר גדול, והוא העיקר למביני מדע. ועדיין יש לשאול למה נתקלל הנחש אחר שְׁהָקֵל שֵׁם הַדָּבָר בפיו. ויש לפרש, כי הנחש חשב בערמיות לקנא באדם, וְהָקֵל שִׁירָע דַּעְתוֹ הַתִּירוֹ וְשֵׁם הַדָּבָר בפיו, כענין שאמרו בא לטמא פותחין לו, ועוד שְׁיָדְעוּ בני אדם כי בדין נענש.

^{כא} בבראשית רבה (סח, יא): וַיִּקַּח מֵאֲבָיִי הַמָּקוֹם. ר' יהודה, ור' נחמיה, ורבנן. ר' יהודה אמר שנים עשרה אבנים נטל, כך גזר הקב"ה שהוא מעמיד שנים עשר שבטים, אמר [יעקב], אברהם לא העמידן, יצחק לא העמידן, אני אם מְתָאָחוֹת הֵן שְׁנַיִם עֶשֶׂר אַבְנִים זו לזו, יודע אני שאני מעמיד י"ב שבטים. כיון שנתאחו י"ב אבנים זו לזו, ידע שהוא מעמיד י"ב שבטים. ◦ רבי נחמיה אמר נטל ג' אבנים, אמר, אברהם יָחַד הקב"ה שמו עליו, יצחק יָחַד הקב"ה שמו עליו, ואני אם מְתָאָחוֹת הֵן ג' אבנים זו לזו, יודע אני שהקב"ה מיחד שמו עלי, וכיון שנתאחו ידע שהקב"ה מיחד שמו עליו. ◦ רבנן אמרי מיעוט אבנים שנים, אברהם יצא ממנו פסולת, ישמעאל וכל בני קטורה, ויצחק יצא עשו וכל אלופיו, ואני אם מְתָאָחוֹת ב' אבנים זו לזו, יודע אני שאינו יוצא הימני פסולת.

^{כב} בילקוט שמעוני (רמז קט), שהביא שם דברי הבראשית רבה דלעיל.

ער האָט דאָס גאָר געזאָגט פאַראויס, הקדוש ברוך הוא אָמר עָלֵי אַז ס'וועלן פון מיר אַרויסקומען י"ב שבטים, [איז אויב] וועלן די שטיינער ווערן איינס, [שהם] מִתְאַחֲזוֹת^{כב}, יוֹדַע אָנִי אַז ער וועט האָבן י"ב שבטים, [אַבער] טאַמער חלילה אַז נישט, דעמאָלטס וועט עס נישט זיין.

ער האָט [דאָס] געשטעלט פאַר אַ סימן, אַ מַכָּח.

אזוי שטייט אין מדרש רבה.

יט

וקשה דהלא אין דרך לבקש סימן כזה, שהוא בדרך גס חוץ לדרך המכנה

ו) פּלאַגן זיך אַלע, ער האָט עפעס געזאָגט, ער האָט פאַרלאָנגט עפעס אַזאָ מין זאָך [שהוא] חוץ לְדֶרֶךְ הַטֵּבָע, - דער יפה תואר פרעגט^{כד} [עס], - ער האָט [דאָס] געמאַכט [פאַר] אַ סימן.

כ

קושיא ז

וגם קשה דאם כבר הובטח על זה מהקב"ה, למה היה צריך עוד סימן ומכחן לזה

ז) [וועד יוקשה שהרי] לעולם ס'איז דאָך געווען אַ הִבְטָחָה פונעם בורא כל עולמים^{כה}, [וואס כן מה הוצרך עוד לסימן ומכחן בזה]. ער האָט געקלערט עפעס אַז נישט?

כא

קושיא ח

גם אינו מובן ענין הסימן, דמה שייכות יש מזה לזה, דאם

"ב אבנים יתהוו אבן 'אחת', מזה יודע שיעמיד י"ב שבטים

ח) און וואָס עפעס [האָט ער] דעם סימן געמאַכט אַז די שטיינער [יתאחו כולם], וואָס דאָס האָט אַ שייכות, ס'מוז דאָך עפעס האָבן אַ שייכות, [וכי] עפעס אין די וועלט אַרײַן [האָט ער] געמאַכט אַ סימן, [באומרו] אַז ס'וועט געשען דעם און דעם נס, דעמאָלטס וועט ער האָבן י"ב שבטים.

לכאורה וואָס עפעס, ס'האָט קיין שום שייכות נישט, אַז די צוועלף שטיינער וועלן ווערן איין שטיין, דעמאָלטס וועט ער האָבן צוועלף שבטים^{כו}.

ויעין עוד בתנחומא (סימן א): כיון שראו האבנים שהיו תחת מראשותיו כבודו של הקב"ה, נמחו כולם ונעשו אבן אחת. מנין, שעד שלא ישן כתיב וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמִּקְדָּשׁ, אבנים הרבה, כיון שנעצר כתיב וַיִּקַּח אֶת הָאֲבָן, אבן אחת.

^{כב} הוא לשון המדרש, ופירושו שמתחברות, והוא מלשון אח ואחיה. וכן נמצא לשון כזה בגמרא מועד קטן (כז:).
^{כד} ביפה תואר (על הבר' שם): אם מתאחות. קצת קשה, דאפילו יהיה זה בתפלה שיענהו ה' בסימן זה, קשה דאין דרך לבקש נס נגלה כזה. ושמא 'מתאחות' דקאמר לאו שיהיו לאחת, אלא שיהיו שוות ומתישבות זו אצל זו, כאילו הן מתאחות. וזה יהיה לסימן בידו, שאם ידמנו לו שנים עשר האבנים מתיחסות זו לזה, ידע שהוא מעמיד שנים עשר שבטים. ואין כאן משום ניחוש דלא עביד מעשה על ידי זה, רק סימן בעלמא לדעת מה שיהיה. וה' ענהו שנתאחו לגמרי והיו אבן אחת.

^{כה} וכמו שהתחיל במדרש הנזכר, כך גזר הקב"ה שהוא מעמיד י"ב שבטים. ויעין בפירוש מהרז"ו שם שצ"ח כמה מקורות לזה ברמזיות הפסוקים. ויעין גם בשל"ה הק' בפרשתן (תורה אור אות ג). [ויעין עוד ברש"י להלן (כט, כא, כט, לד)].

^{כו} והתינוח אם היה להיפוך, שמאבן אחת יתהווה י"ב אבנים, יש קצת דמיון לענין מה שמיעקב לחוד יצא י"ב שבטים. אבל אם מ"ב אבנים נעשה אבן אחת, הלא אין זה דומה לבענין.

כב

קושיא ט

ובפרקי דרבי אליעזר מבואר באופן אחר, שהקב"ה הוא שאמר לו סימן זה, וזה רומז שאם יתחברו לאבן אחת, יעמיד י"ב שבטים שהם כולם עתידין להיות גוי 'אחד' בארץ

אין פרקי דרבי אליעזר שטייט^{כז} פשוט, נישט 'ער' האָט עס געזאָגט, ער זאָגט אַז דער בורא כל עולמים האָט געמאַכט די צוועלף שטיינער איין שטיין, להודיעו כי כולם יהיו גוי אֶחָד בְּאַרְץ, האָט מען [אים] געוויזן אַ סִּמָּן מיט [די] שטיינער. [ובזה יתיישב קצת מה שהקשינו בקושיא ח].

כג

אבל מכל מקום אכתי צריך עוד הסבר להבין למה נרמז כל זה דייקא בהאבנים, ומה שייך ענין האבנים להי"ב שבטים

ט) (אבל אכתי צריך הסבר) וואו קומט שטיינער צו שְׁבָטִים, [להורות] אַז כולם יהיו גוי אחד בארץ. ס'מוז דאָך עפעס האָבן עפעס אַ שייכות, אַז דאָס ווייזט אויף יענעם. [וכי] בְּחִנָּם עפעס פֿשוט האָט מען געוויזן עפעס 'אין די וועלט אַרײַן' אַז די שטיינער דאָס ווייזט אויף דעם. ס'דארף נאָך האָבן אַ הֶסְבֵּר^{כח}.

כד

קושיא י - מתוך הדרוש

י) [והנה בבראשית רבה איתא שם עוד כי הי"ב אבנים נעשו לו כמטה, ועל זה נאמר קורות בְּחִינֵי אֲרָזִים וגו', דכמה צדיקים וצדקניות נביאים ונביאות שיצאו ממנו. ומשמע שם שמאותן האבנים הוא שיצאו כמה צדיקים ונביאים. והוא פלא, דהתינת מה שאמר בתחילה שהיה זה 'לסימן' על מה שיצאו צדיקים ונביאים 'מויעקב', אבל האיד שייך לומר שמשם ממש יצאו הצדיקים ונביאים].

(הקושיא בדברי רבינו, באות סט-ע)

סח

ישׁוּב הַקּוּשִׁיּוֹת בַּפְּסוּק וַיִּקַּח מֵאֲבָנֵי הַמָּקוֹם

הקדמה לישׁוב קושיא ד-ט

נאָר דאָס ענין, נאָר דאָס גאַנצע ענין מְבַאֵר צו זיין, דאָכט זיך מיר [לפרשו] מיט איין בְּחִינָה.

סט

[קושיא י]

והנה במדרש רבה איתא דהאבנים שנתן יעקב תחת ראשו נעשו לו כמטה, ועל זה נאמר קורות בְּחִינֵי אֲרָזִים, שמשם יצאו אלו הצדיקים והצדיקות הנביאים והנביאות שעמדו ממנו

איך וועל קודם צוקומען צו די אָבָנִים.

^{כז} בפרקי דרבי אליעזר (פרק לה): לקח יעקב שתיים עשרה אבנים מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק אביו, וישם אותו מראשותיו באותו מקום, להודיעו שעתידין לעמוד ממני שנים עשר שבטים. ונעשו כולן אבן אחת, להודיעו שכולם עתידים להיות גוי אחד בארץ, שנאמר (דברי הימים א' יז, כא) וּמִי כַעֲמֹךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאַרְץ. רבי לוי אמר, באותו הלילה הראה לו הקב"ה את כל האותות וכו', והראהו הקב"ה ארבע מלכיות מושלין ואובדין וכו'.

^{כח} וגם צ"ב להשוות דברי חכז"ל שיהיו כולם עולים בקנה אחד ולכוונה אחת, כי בגמרא אמרו שהיו האבנים מריבות, ובמדרש רבה אמרו שיעקב ביקש זה לסימן, ובפרקי דרבי אליעזר שהקב"ה עשה כן לסימן (דברי יואל). [והיתירין בזה עיין להלן בהערה מב, מדברי יואל].

דָּאָרט שטייט נאָך אַ לשון אין מדרש. דער מדרש זאָגט^א [קודם] (כדלעיל בקושיא ו) אַז די אַבנים וועלן זיך צוזאַמנעמען, איז אַ סימן, און נאָכדעם שטייט נאָך עפעס אַ שטיקל מדרש [רבה שם בפרשת]^ב, און די זעלבע שטייט אין מדרש רבה אין שיר השירים פרק א' [אויפן פסוק] קורות בתינו אָרזים רְהִיטנוּ בְּרוּתִים, אַז די אַבנים זענען געווען ביי אים אַזוי ווי אַ מָטָה, [און] כמה צדיקים וצדיקות, צדקניות, נביאים ונביאות, יצאו ממנו.

ע

והוא פלא, דמשמע רמאותן האבנים עצמן המשיך יעקב כל אלו הצדיקים והנביאים, ולא רק שהיה לסימן בעלמא. וצריך ביאור בזה, להבין כוונת הענין

[ולכאורה] ס'איז עפעס אַ פֿלא, וואָס עפעס ווי אַ מָטָה, און פון 'דאָרט' זענען אַרויסגעקומען די צדיקים.

ס'איז [טאקע] אַ סימן געוועזן, אָמַת, דאָס איז געוועזן אַ 'סימן' אויף דעם, [ווי] זיי זאָגן אַזוי פֿשט^א, ווייל ס'איז געווען אַ סימן אויף דעם, איז עס פון דאָרט אַרויסגעקומען.

[אָבער] לכאורה אַ סימן איז דאָך נאָכנישט טייטש ס'איז פון 'דאָרט' אַרויסגעקומען, ס'איז דאָך געווען אַ סימן אַז ס'וועט אַרויסקומען פון ערגעץ אַנדערש, אָבער נישט פון 'דאָרט' [מאותן האבנים].

עא

המשך הקדמה לישוב קושיא ד-י

[איבערדעם] מיינ איך אַזוי (בישוב קושיא י), [ובזה יבואר גם] וואָס ער זאָגט אַז די אַבנים זענען געווען מְרִיבוֹת (קושיא ד-ח).

עב

ונקדים מה שכתב הישמוח משה לכאר דברי הגמרא בפסוק חָנַם מִזְרָה הָרָשָׁת בְּעֵינֵי כָל בָּעַל כָּנָף, שאפילו עופות מכירין בצרי עין. דקשה וכי מהיוכן מבינים העופות להכיר בזה, וכי הם בעלי דעת

לאָמיר זען. כעין זה [הענין שנבאר להלן בענין האבנים] זאָגט דער זיידע זכרוננו לברכה אין ישמח משה פרשת נח^א, [אויף] וּמִזְרָאֲכֶם וְחַתָּכֶם יִהְיֶה [על כל חַת הָאָרֶץ] (נח ט, ב), דאָרט אויף דעם פסוק.

[דהנה] די גמרא זאָגט אין סוטה^ב, אפילו עופות מכירין בְּצִירֵי עֵין, שנאמר בְּחֻמֵּם פְּרוּשָׁה הָרָשָׁת מִפְּנֵי בָעַל כָּנָף, בְּחֻמֵּם [איז] מִזְרָה הָרָשָׁת. ווער ס'איז אַ צר עֵין, מעג

^א בבראשית רבה (סח, יא. שם בהמשך): ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר, אותן האבנים שנתן יעקב אבינו תחת ראשו, נעשו תחתיו כמטה וכפפרנוס, מה רטיבה הרטיב [פי] בנזר הקודש: כלומר מה הרחיב והתפשט מהן [וכן פי] במתנות כהונה], קורות בתינו אָרזים וגו' (שיר השירים א, יז), צדיקים וצדיקות נביאים ונביאות שייצאו ממנו.

^ב בשיר השירים רבה (פ"א, פסוק יז): קורות בתינו אָרזים. רבי מנחם בשם רבי ברכיה, אבנים שישן עליהם יעקב אבינו, נעשו תחתיו כמטה וכפפרנוס, ומה הרטבה הרטיב מהן, קורות בתינו אָרזים [היינו הבית המקדש]. דבר אחר, קורות בתינו אָרזים, אלו הצדיקים והצדיקות הנביאים והנביאות שעמדו ממנו.

^א ביפה תואר (על הבר' שם, ד"ה מה רטיבה), ובנזר הקודש (שם, ד"ה ר' ברכיה).

^ב בגמרא סוטה (לח,): ואמר רבי יהושע בן לוי, מנין שאפילו עופות מכירין בצרי העין [פירש"י: ואין אוכלים משלהם], שנאמר (משלי א, יז) כי חָנַם מִזְרָה הָרָשָׁת בְּעֵינֵי כָל בָּעַל כָּנָף [לעיל מיניה משתעי בצרי עין, נאָרָה לָדָם וגו', כל הון יקר נמָצָא וגו', כי חָנַם מִזְרָה הָרָשָׁת. לשון יִזְרָה עַל נְהוּה גְּפְרִית (איוב יח, טו). כך דרכם של ציידים, לזרות חטים ושעורים ברשתם, כדי שיבואו העופות לאכול, ואלו צרי העין, חנם מאבדין מזונותן שזורין ברשתם. בְּעֵינֵי כָל בָּעַל כָּנָף, שאף הן מכירין בהן, ואין נהנין מזונותיהן].

ארויפקלאפן א רשט אריין צו דערווישן די עופות, [אבער] די עופות אנטלויפן פון אים.

עג

זאגט דער ישמח משה, [דלכאורה הוא פלא] וואָס עפעס, [וכי] די עופות זענען נביאים? זיי ווייסן וואָס ער האָט אינזין?

אן אנדערער אפילו, ווען ס'זאל זיין גאָר אַ גרויסער מענטש, וואָס ווייסט ער [דען], אַז ס'קומט אַהין איינער צו פאָרן און ער קוקט אים אָן, ווייסט ער צי ער איז אַ צר עין. [ואם כן צריך ביאור] פון וואָנעט נעמט זיך צו די עופות עפעס אַזאָ דעת, פון וואָנעט ווייסן די עופות אַז 'דער' איז אַ צר עין.

עד

והיא הישמח משה מה שביאר התבואות שור בזה ובמאמר שבגמרא כל עוף למינו ישכון וכן אדם לדומה לו, דהכונה דאף שכל עוף למינו ישכון, מכל מקום מצינו שעופות טהורים מתכונים לשכון אצל צדקים, והטעם הוא כי בהעוף ההוא שוכן נשמת בן אדם הדומה להצדיק, שנתגלגל בו נשמת איזה צדיק הצריך תיקון, ועל ידי ההצדיק יברך עליו יתוקן

זאגט דער ישמח משה^ל, [ווייל] דער אמת, אין אלעמען איז דאָ [נשמות] מגולגלים וואָס זיי זוכן אַ תיקון, ס'איז שכיח.

^ל בישמח משה פרשת נח (ע"פ ומוראכם וחתכם): להבין למה נאסר הכשר האדם והותר לבני נח מן אז והלאה (סנהדרין נט:) וכו'. • והנראה לי בהקדים לפרש פסוק (משלי א, יז-יט) כי חנם מזרה הרשת בעיני כל בעל כנף, והם לדמם יארבו יצפנו לנפשותם, כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעלי יקח. ויש לדקדק טובא וכו' [עיי"ש שהאריך ב"א קושיות, ובקושיא י' כתב וז"ל] ועל כולם גדלה התימה במה שדרשו רז"ל על הפסוק הזה במסכת סוטה (לח:) וז"ל הגמרא שם, ואמר ר' יהושע בן לוי מניין שאפילו עופות מכירין בצרי עין, שנאמר כי חנם מזרה הרשת בעיני כל בעל כנף וכו', ויש לתמוה הרבה, מי נתן לשכוי בינה ולשאר עופות בזה שיהיו מכירין בצרי עין, ושידעו שהפורש רשת הזה הוא צר עין, ואין זה אלא נביאות, ואיזה דרך יגיע רוח ה' לנבא כל מיני עופות, וכי הם במדרגה יותר גדולה מבני אדם, שהם כולם נביאים, וכמו דמקשה הגמרא (פסחים ט:) וכי חולדה נביאה היא, עיין שם וכו'. • ומקודם נבאר כוונת רש"י דכתב דהקרא איירי בצרי עין, דכתיב נארכה לדם, רצ"ל דכיון דחומד בשל אחרים להרוג כדי לגזול, מכ"ש דעינו רעה בשלן, וכעין שכתב רש"י בפ' יתרו (יח, כא) שנא' בצע, שאף ממון שלהם שונאים בדיון, עד כאן. ורצ"ל אי"כ מכ"ש דאינו חומד בשל אחרים לקבל שוחד. וא"כ הי"ז ההיפך בהיפך, וזה פשוט.

ונקדים עוד, דכבר נודע בין החיים מפי חכמי אמת, דיש נפשות מתגלגלים בבעלי חיים שאינם מדברים. ועוד איתא בספרי חכמי אמת, דאף דנשמה דמגולגלת באדם, אינה יודעת ואינה זוכרת כלל בהיותה בגוף האדם למה היא באה, ולמי היתה בגלגול הקודם. אבל הנשמה המגולגלת בבעלי חיים שאינם מדברים, יודעת וזוכרת במה היא באה, ואת אשר עותה ואת אשר נגזר עליה. • ונראה לי ליתן טעם לזה שהנשמה המגולגלת בבעלי חיים שאינם מדברים, יודעת וזוכרת מהותה ואיכותה, והמגולגלת באדם אינה יודעת. טעם א' טבעי, וטעם אחד חיובי. הנה הראשון נאמר, כי נשמת אדם בהיותה בגוף בעלי חיים שאינם מדברים, לא תתחבר עמו בכל מכל כל, כי לא לו יעדה מששת ימי בראשית ולא בן זוגה היא, על כן אינה מתערכת בכחותיו ואיננה כמו גוף בגוף, רק היא כעצם פרדי, וכשכל נבדל עומדת בעצמותה, רק במאסר היא אסורה לפי עונש הקצוב לה, לכך זוכרת בימי עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היו לה מימי קדם, את אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה. מה שאין כן כשמתגלגלת בגוף אדם, דיש לה התחברות עם גופו וכחותיו, כי חברין היוצר מתחלה מעת הבריאה להיות גוף אדם, והנפש אחד ובן זוגה הוא, על כן היא מתמזגת ומתבלבלת בכחות הגוף ואינה כעצם נפרד, על כן לא תציץ מחרכה להבין ערכה, זאת היא טבעי הנלענ"ד. וטעם חיובי הוא, שכן חייבה חכמתו ית', לפי שכבר נודע שאין רצון ובחירה רק באדם לבדו, ואם כן כל המתגלגלים בבעלי חיים שאינם מדברים, אינו למען שיתקן הנשמה את עצמה 'בבחירה', כי אין לה בית יד וכלי הפועל 'בבחירה' ורצון, וכל אשר הוא עושה פעולת הבהמות אשר לו היא עומדת לעשות עמו, רק עיקר שכינתה בבעל חי הוא על דרך עונש, ועונש גדול הוא רח"ל שישכון נפש האדם בזוהמה עם טיט החומריות הבעל חי, ואם כן למה ינטל ההכרה והזכרון, והרי על ידי מה שמכרת עצמותה וזוכרת הדר יקרת כבודה מקדם, צערה גדול מאד ועונשה רע ומר, וכשיכלה זמן הנקצב לה להיות בגוף הבעל חי, אם תזכה, תגיע למי שיתקן אותה כפי הצורך. אבל כשהיא בגוף האדם בעל בחירה, עיקר כונת הגלגול שיתקן עצמו בבחירה ורצון, ולא על דרך העונש, כי אדם הוא, ואם כן אם תהיה זוכרת כל אשר עבר

[און] ער ברענגט צי דעם תבואות שור^ל [שכתב בביאור המאמר שבגמרא]^ה פֿל עוף
לְמִינוּ יִשְׁכּוֹן וְבֶן אָדָם בְּדוֹמָה לוֹ, יַעֲדֵס [מִין] גִּיט לְמִינוּ, [ואם תאמר] פֿאַרוואָס דען

עליה, תהיה ממש מוכרחת לטוב ותעדר הבחירה, וכמו ששוכחת הכל בבואה לזה העולם פעם הראשון. וזה כונת ר"ל באמרם (נדה ל): בא מלאך וסטרו ומשכחו כל התורה, והיא על דרך המליצה, ורצ"ל הדגשמה שהיא חלק אליק ממעל, לא היה לה להשתנות תיכף כרגע לשכוח תיכף כל אשר בשמים ממעל וכאילו לא היתה כלל שם, אלא דהוא בהשגחה, ואפשר דפעולה זו נעשית על ידי מלאך כפשט אמרם ז"ל, והוא גם כן מטעם זה שלא תבטל הבחירה, אם כן הכי נמי בגלגול, וזה טעם נכון וברור בעזר השי"ת.

והנה הגאון בעל תבואות שור כתב בספרו בכור שור וכו' (מבוא לשונו להלן), עכ"ל הזהב. היוצא מזה דגשמה המגולגלת בעוף היא כְּשֶׁכֶּל נבדל, ויודעת ומשגת בטוב הבריות לענין מה שצריך לה, ובפרט לפי מה דמבואר בכתבי המקובלים דעם כל מגולגל יש ממונים תמיד אתו עמו לענשו ולזכרו, ולכן הנשמה מברחת את גוף העוף מירשע, כדי שלא יפגמנה. • והנה אם הרשע הוא אינו צר עין, ומכסים אורחים וכדומה, יש לה קצת פתח תקוה, דהנה באמת גם הרשע הזה אינו חשוד לנבל בידיים, דהחשוד לדבר אחד אינו חשוד לכל התורה כולה כמו דקי"מא לן ביורה דעה סי' ב', חוץ מעבודה זרה ושבת עי"ש. אך דעיקר התיקון הוא אכילה הבשר בקדושה וטהרה, ובכרחה לפניה באחריה, ולכן נאמר בהקרבנות (תצוה כט, לג) וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם, ודרשו רז"ל (פסחים נט): מלמד שהכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים וכו' עי"ש ביאורו באורן. ולכן אמרו רז"ל (כרכות נה). שלחנו של אדם דומה למזבח, שהוא ממש ענין המזבח, לתקן נפשות המגולגלים כנ"ל. והנה אם הרשע הוא האוכל, בודאי הנפש אשר בדומם צומת חי הנאכל צוות נְתַנִּי ה' בְּיָדִי לא אוכל קום (איכה א, יד), כי על נפשו לא חייס ופגמה וקלקלה, ואין יתקן נפשות אחרים, מה שאין כן כשהאוכל הוא איש צדיק. והנה אם זה הרשע אינו צר עין, אף בבא העוף לידו יש לה פתח תקוה, אולי יאכילה לאורח או לעני צדיק. מה שאין כן כשהוא צר עין ואינו נותן לאחריים, אז תברח ממנו בכל היכולת, מטעם האמור. ועל פי זה מבואר דברי רז"ל שאמרו אף עופות מכירים בצרי עין, היינו עופות הללו שיש בהם נשמות מגולגלין, בורחין מרשעים שהם צרי עין בכל היכולת, מטעם האמור.

ועפ"ז יתבאר המשך הפסוקים בהשכל בעז"ה, כי הנשמה המגולגלת בעוף ראוי שתקרא בעל כָּנָף, שהיא הבעל של המין כנף ההוא, ולכל אשר תחפוץ טטנו להגיע ליד איזה אדם או לברוח ממנו וכו'. והנה הנפש המגולגלת אינה חוששת על חיי הגוף, ואדרבה משתוקקת מתי ישחט ויתוקן. ויבואר דברי שלמה המלך ע"ה, שאמר אז ראה גנות של הרשעים הללו האומרים נֶאֱרָכָה לָדָם, שאף העופות בורחין מהם אם יפרשו רשתם, כי בודאי רשעים גמורים המה, וגם צרי עין, כמ"ש לעיל. וזהו כִּי חָנֵם מִזְרֵה הָרֶשֶׁת, כפירוש רש"י בסוטה שהוא בחנם, שאין העופות באים, ומפרש מי הם העופות שהרשת פרושה לחנם נגדן, בְּעֵינֵי כָל בְּעַל כָּנָף, דייקא, כמ"ש שהבעל כנף הם רואין שהפרש רשת הוא רשע וגם צר עין, ואין לה פתח תקוה אם יגיעו לידו, ובורחין. ושמה תאמר כי לכך בורחין כי לא תרצה באבוד הגוף שישפך דמו, לזה אמר וְהֵם רצ"ל הבעלי כנף, לְדָמָם יִאָרְבוּ, רצ"ל שזוה יאורבו שישפך דמם, כדי שיתוקנו מהו ויצאו ממאסרם, אך יִצְפּוּנוּ לְנִפְשוֹתָם, ר"ל שמה שנשמתם חנופה העופות מהו הרשע הזה, הוא בשביל 'עפשות' דייקא, ולא בשביל גופם ופגמם, ומפרש הטעם יצפנו לנפשותם, כי כן אורחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח, היינו נפש של עצמו, ואם על נפשו לא חס ופוגמה, אין יתקן של אחרים וכו'. ועי"ש עוד, ואכמ"ל.

²⁷ בגמרא סוטה (לח:): ואמר רבי יהושע בן לוי, מניין שאפילו עופות מכירים בצרי העין [פירש"י: ואין אוכלים משלהם], שנאמר כִּי חָנֵם מִזְרֵה הָרֶשֶׁת בְּעֵינֵי כָל בְּעַל כָּנָף [לעיל מיניה משתעי בצרי עין. נֶאֱרָכָה לָדָם וגו', כִּי הוּן יִקֶּר מִנְּפֹא וגו', כִּי חָנֵם מִזְרֵה הָרֶשֶׁת. לשון נִיזָה על נִיזָה גְּרִית (איוב יח, טו). כך דרכם של ציידים, לזרות חטים ושעורים ברחתם, כדי שיבואו העופות לאכול, ואלו צרי העין, חנם מאבדין מזונות שזורין ברחתם. בְּעֵינֵי כָל בְּעַל כָּנָף, שאף הן מכירים בהן, ואין נהנין מזונותיהן].

²⁸ בקונטרס בכור שור על הש"ס (בבא קמא צג): הנדפס בסוף ספרו תבואות שור (על הל' שיטתו וטריפות): גמרא, כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו. נראה לי על פי מה שביארתיו בס"ד אמה שאמרו בסנהדרין (קח:): אקרא דְּוִיִּשְׁלָח אֶת הַיּוֹנָה מֵאֲתוֹ, מכאן שדירתן של עופות טהורים אצל הצדיקים. • דהענין הוא על פי המבואר בכתבי האלקי הארזי"ל, דנשמתן של רשעים מגולגלים בעופות טמאים, ויש נשמות צדיקים אשר צריכים איזה תיקון לפי מעשיהם, ומתגלגלים בעופות טהורים, ועל ידי שנשמתים שחיטה כשרה בכרכה, ומכסים דמם בכרכה, זה הוא תיקונם. • ולכן נראה לי דדירתן עם הצדיקים, שבאותן עופות טהורים יש גם כן נשמות איזה צדיק, ולכן מתקרב אל הצדיקים דהוא מינו, ותו דחפץ להתקרב לצדיק שישחוט אצלו בכשרות ויכוסה דמו, כי ירא לנפשו שלא יבא ליד רשע וינבל אותו ויבטל התיקון. ואע"ג דבזמן נח דייקא לא ניתנה התורה, כבר ידוע מה שאמרו במדרש שלמד נח תורה, ואפשר שכתורה עשה. • והיינו דקאמר הכא פֿל עוף לְמִינוּ יִשְׁכּוֹן, וקשיא ליה לקרא, הא חזינא עופות טהורים דלא למינו ישכון, רק מתכוין לשכון עם הצדיקים. ומתריך, ההיא משום וְבֶן אָדָם בְּדוֹמָה לוֹ, פירוש הבן אדם המגולגל באותו עוף הוא המתקרב לדומה לו כמו שכתבתי, וק"ל.

²⁹ בגמרא בבא קמא (צב:): אמר ליה רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמרי אינשי מטייל ואזיל דיקלא בישא גבי קינא ירשכי [פירש"י: אילנות בטלים ואין עושים פרי, כמו גבירא (בבא בתרא קלט), בטל, כלומר דרך דקל רע

קומען עופות [און זיי] ציען אמאל צו די צדיקים [אף שאין זה מינו, על זה אמר דהטעם הוא] ווייל דארט [בהעוף] איז דא א גלגול פון א מענטש, [וזהו שאמר] וכן אדם בדומה לו, ווייל ס'איז דארט דא א מענטש דערין [שהוא דומה לו, ושייך לתיקונו לפי שורש נשמתו].

עה

ומוסף הישמה משה כי נשמות המגולגלים בבעלי חיים, או בדומם וצומח, הם יודעים ומכירים מי היו בגלגול הקודם. אבל לא כן נשמות המגולגלים בבני אדם, שהם שוכחים ואינם יודעים מגלגולם הקודם

זאגט ער אזוי [בישמה משה], און ער גיט צו פארשטיין דארטן באריכות, [אז] די אלע מגולגלים וואס מ'ווערט מגולגל אין א 'מענטש', ווייסט ער נישט וואס ער איז געווען פריער, יעדע נשמה וואס ווערט מגולגל, ווייסט זי נישט וואס ס'האט זיך מיט איר געטון פריער [בגלגול הקודם], ער ווייסט גארנישט. אבער [די וואס זענען] מגולגלים אין אנדערע זאכן, אין 'פעלי חיים', [אדער] אין א דומם צומח חי, די אנדערע מגולגלים ווייסן [יא] אלעס, זיי ווייסן וואס ס'האט זיך מיט זיי געטון [בגלגול הקודם], און וואס ס'טוט זיך [עמם בגלגול זה, און] נאך-וואס זיי זענען געקומען [בעולם], און פארוואס זיי זענען דארט מגולגל. [בבעלי חיים] ווייסט מען יא.

עו

וביאר הטעם בזה, לפי שהמגולגל בבן אדם, מתעצם יותר עם נפש הגלגול השני, משא"כ בבן אדם המגולגל בבעל חי שאינו מתעצם עמו כל כך. ועוד טעם מי שנתגלגל בבן אדם שהוא בעל בחירה, גם תיקונו צריך להיות על ידי בחירה ורצון, ואם היה יודע בחינת נפשו היה כמוכרח בדבר ולא כבחירה

און ער גיט צו פארשטיין דערויף טעמים פארוואס [יש חילוק בזה בין המגולגל בבן אדם, להמגולגל בבעל חי].

ווייל דאס איז נישט אזוי מקושר [נפש האדם עם הבעל חי, שהרי] ס'איז דאך אן אנדער מין. און [עוד טעם ווייל] זיי זענען דארט נישט קיין פעלי בחירה, נאר זיי דארפן אפקומען עפעס אן עונש. [וממילא] זיי 'זוכן' א תיקון.

אבער אין א מענטש ווערן זיי מקושר אין דעם זעלבן [מין, בהאדם שבזה הגלגול], און [וועד כי] ער ווערט ווייטער א פעל בחירה, [ואם היה יודע מגלגולו הקודם היה כמוכרח בדבר, ותיקונו הוא דייקא על ידי בחירה ורצון, ולא בהכרח על צד עונש].

[ועל כל פנים] ער גיט צו פארשטיין [אז] דאס איז צוויי זאכן [ב' מיני גלגולים], דער ישמה משה.

עז

ובזה ביאר מה שאמר דהעופות מכירין 'בצר עין' דוקא, דהכוונה גם כן רק על אותן העופות שיש בהם גלגול מנפשות בני אדם, ואם הרשע אינו צר עין רק מכנים אורחים, הם עדיין באים אצלו בשביל שיתקונו על ידי אורח צדיק שיבוא אליו, אבל כשהוא גם צר עין, אזי הם בורחים ממנו, כי נפשם יודעת מאוד שלא יגיע להם שום תיקון שם

איבערדעם זאגט ער, די עופות זוכן, אז זיי קומען אריין צו א מענטש וואס ער איז אן ערליכער איד, וואס ער פירט זיך בקדושה, ער טוט די מצות ומעשים טובים,

ליגדל בצד אילן סרק]. אמר ליה דבר זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים, ומשולש בכתובים, ותנן במתניתין, ותנינא בברייתא. כתוב בתורה, דכתיב (תולדות כח, ט) וַיִּלְךָ עֶשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל. שנוי בנביאים, דכתיב (שופטים יא, ג) וַיִּתְּלָקוּ אֶל יַפְתָּח אֲנָשִׁים יִרְקִים וַיִּצְאוּ עִמּוֹ. ומשולש בכתובים, דכתיב (בבן סירא) כָּל עוֹף לְמִינוֹ יִשְׁכּוּן וּבְנֵי אָדָם לְדוּמָה לוֹ. תנן במתניתין, כל המחובר לטמא טמא, כל המחובר לטהור טהור (במסכת כלים יב, ב) היא וכי'. ותנינא בברייתא, רבי אליעזר אומר לא לחנם הלך רזזיר אצל עורב, אלא מזה שיהא מינו.

דערמיט האָבן זיי אַ תיקון, דאָס איז זייער גוט [פאַר זיי].

נאָר טאָמער חלילה קומען זיי אַריין אין שלעכטע הענט, פאַלן זיי אַריין, און זיי ווערן נאָך מער מגושם, ווייל זיי זענען מקושר [עמן].

אַבער אַז ער איז נישט קיין צר עין, [הרי אף כשהוא עצמו אינו צדיק, מכל מקום] קאָן זיך טרעפן עפעס אַן אורח הגון [שיאכילנו מעוף זה, ויהיה לה תיקון על ידו. אולם] אַז ער איז נאָך אַ צר עין אויך, די נשמות 'די' שפירן 'די' ווייסן, איבערדעם אַנטלויפן זיי [פון אים. והגם] דאָס עוף אַליין ווייסט נישט פאַרוואָס ער אַנטלויפט, נאָר אין דעם איז מגלגל [א נפש, שהיא יודעת מאוד. ועל זה אמרו דהעופות מכירין בצר עין, ואין הכוונה לסתם עופות, אלא לאותן העופות] די וואָס זענען דאָ שכיח די גלגולים אין זיי, [און] אַז ס'איז דאָ גלגולים אין עופות [הרי אותן נשמות הטמונים בהם] 'די' אַנטלויפן פון דאָרט.

אַזוי זאָגט דער נישמח משה, [אז] 'די' מאַכן אַנטלויפן די עופות [מן הצר עין] ^ל.

עח

ווען זיך ביאָר הנור הקודש במה שמצינו בחמורו של רבי פינחס בן יאיר, שלא רצתה לאכול דבר איסור. דוהו רק מפאת שהיה מגולגל בו נפש אדם

און דער נזר הקודש זאָגט גאָר ^ל, [בענין מה שאמרו] ^ל אַז חמורו של רבי פינחס בן יאיר [שלא רצתה לאכול דבר איסור], און ס'שטייט ^ל [דכמו כן חמורו של] רבי חנינא בן דוסא האָט נישט געוואָלט האָבן קיין דבר איסור.

זאָגט ער ^ל, [דגם שם] האָט אויך געמוזט זיין דאָרט עפעס אַ גלגול פון אַ צדיק.

^ל וועיין עור מענין זה גם בס"ג נח תשכ"ז [לשון קדשו קונטרס שיב, ח"ב].

^ל בבראשית רבה (ס, ח): וַיֵּבֶא הָאֵלֶּשׁ הַבְּיָתָה [וַיִּפְתַּח הַגְּמָלִים] וגו', התייר זמזמיהם. ר' הונא ור' ירמיה שאלו לר' חייא בר רבה, [וכן] לא היו גמליה של אברהם אבינו דומים לחמורו של ר' פנחס בן יאיר. חמרתיה דר' פנחס בן יאיר נסבחה לסטאי, עבדת גבון תלתא יומין ולא טעמת כלום, אמרין סופה מייתה ותסרי מערתא עלינו, נמסרה לרבונה. שלחוה ועלת בביתא דמרה, כיון דעלתה נהקת, וחכים קלה, אמר פתחו לאותה העניה ויהבו לה דתיכול, דאית לה תלתא יומין דלא טעמה מידי. יהבין לה שעורין, לא טעמתון. אמרין ליה, רבי יהבין לה שעורין ולא טעמתון, אמר להו תקנתיהו, אמרון ליה אין, אפיקתון דמאי, אמרו לא כן אלפין רבי הלוקח זרע לבהמה וכו' פטורין מן הדמאי, אמר להו מאי נעביד לה, והיא מחמירה על גרמה. ר' ירמיה שלח לרבי זעירא חד קרטיל דתאניין, רבי ירמיה אמר אפשר רבי זעירא אכילהון דלא מתקנן, רבי זעירא אמר אפשר לרבי ירמיה דלא משלח להון מתקנן, בין דין לדין איתאכלון תאנים בטיבלייהו. למחר קם ר' ירמיה עם רבי זעירא, אמר ליה תקנת אילין תאנייא, אמר ליה לא. אמר רבי אבא בר ימינא לרבי זעירא, אין הוון קדמאין מלאכין, אנן בני נש, ואין הוון בני נשי, אנן חמרין, ולית אנן כחמרתיה דר' פנחס בן יאיר, חמרתיה דר' פנחס בן יאיר יהבון לה שערי דטיבאל לא אכלת יתהון, ואנן אכלינן תאנייא דטיבליין. [וועיין בזה גם בגמרא חולין (ה:) וירושלמי שקלים (כא:)].

^ל באבות דרבי נתן (ח, ח): מעשה בחמורו של רבי חנינא בן דוסא שגנבוהו לסטים וחבשו את החמור בחרצר, והניחו לו תבן ושעורין ומים, ולא היה אוכל ושותה. אמרו למה אנו מניחין אותו שימות ויבאיש לנו את החצר, עמדו ופתחו לה את הדלת והוציאוה, והיתה מושכת והולכת עד שהגיעה אצל ר' חנינא בן דוסא. כיון שהגיעה אצלו שמע בנו קולה, אמר לו, אבא דומה קולה לקול בהמתנו. אמר לו, בני פתח לה את הדלת שכבר מתה ברעב. עמד ופתח לה הדלת והניח לה תבן ושעורין ומים, והיתה אוכלת ושותה. לפיכך אמרו כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים, כך בהמתן חסידות כמותן.

וועיין בגמרא שבת (קכב:): אמר רבי זירא אמר רבא בר זימנא, אם ראשונים בני מלאכים, אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים, אנו חמורים. ולא חמורו של רבי חנינא בן דוסא, ושל רבי פנחס בן יאיר, [פירש"י: חמורו דרבי פנחס מפורש בהכל שוחטין (חולין ז), ודרכי חנינא במסכת תענית (כד). ולפינוי שם איתא כן בחמורו דרבי יוסי דמן יוקרת], אלא כשאר חמורים.

^ל בנזר הקודש (על הבראשית רבה שם): והיא מחמירה על גרמיה. כתב היפה תואר וז"ל, כלומר מפני שבבהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, כדמיתיה לה אהא בפרק קמא דחולין (ה:), לכן מעכבין בידן מן השמים מלאכול אפילו מהותר מן הדין, להחמיר כדרך הצדיקים שמתמירין במעשיהם. וראיתי לבעל עין יעקב

[שהיה] סוף פל סוף, א תמור אליין זאל אזוי זיין אזוי ווייט [גדול בהשגה] קאן מען פארשטיין [אז] דאס איז אזא מאדע [וואס] געפינט מען נישט. [נאר] דאס איז אן עקסטערע זאך, אן אנדערע זאך, [שהמדובר הוא בנפש אדם שהיה מגולגל בהחמור].

עט

ישוב קושיא ד-ט

והנה מצינו בדברי האר"ל שיש צדיקים המתגלגלים גם באבנים

[ולפי זה] קאן זיין [ביאור הענין בפרשתן].

ס'שטייט דאך, דער אר"י הקדוש זאגט דאך, אין ספר שער הגלגולים^ט זאגט רבי חיים וויטאל, [אז] ער איז געגאנגען מיטן אר"י הקדוש, האָט ער אים געזאָגט דאָרטן איז געווען אַ צדיק אַחד, אַ תלמיד חכם, און דורך עפעס איין עבירה איז ער היצט מגולגל אין דעם שטיין, האָט ער אים געוויזן [אויף] אַן אָבן אחת, [אז] דאָרט איז ער, אין דעם שטיין, און ער האָט אויסגערעכנט פונקטליך ווען ער איז געווען פריער. ברענגט ער [אז] אזוי איז טאָקע געווען, מ'איז געוואָר געוואָרן, ס'איז פונקטליך אזוי געוועזן, ווען ס'איז געוועזן דעמאָלטס. [והיוצא מזה כי יש נשמות קדושות המתגלגלים באבנים, ולא רק בבעלי חיים].

[חולין שם] שנתקשה מאד איך אפשר שהאתון הגיע למעלה רבה כזאת בחכמה וחסידות, ולא השיב בזה דבר. ואמנם אין אצלי קושיא כלל, שהכוונה כדכתיבנא [שהיה כן מן השמים], לא שתהיה הבהמה מתוארת בחכמה וחסידות, עכ"ל [של היפ"ח]. ו לא נהירא, כי די לעכב מן השמים את בהמתן של צדיקים מתקלת איסור ממש, ולמה זה עוד יוסיפו עליהם חומרא וזהירות יתירה לפנים משורת הדין. ולכן נראה לי העיקר בזה כדעת חכמי האמת (ע"י חסד לאברהם, מעייני ד נהר כז) שהיה בחמור זה גילגול נפש אדם, לתקן עצמה שמה, ומצד זה הגיע חמור זה לאותו מדרגה. ומכל מקום תלה הדבר בבהמתן של צדיקים, כי עבור היות אדוניה צדיק, נתגלגל בו נפש אדם.

^ט בשער הגלגולים למהרח"ו (הקדמה כב): ועתה אכתוב מעט בענין עונש הנשמות של הרשעים בעוה"ז, שמתגלגלים ובאים בכמה גלגולים לכפר עונם. ודע כי כמעט אין אדם בארץ אשר ימלט מגלגולים אלו. ודע כי הנה הרשעים אחר מיתתם, נכנסים בגיהנם ומקבלים שם עונשם, ומתכפר להם, ומשפטים י"ב חדש. ויש רשעים שכתוב בהם ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע, ואינם זוכים ליכנס לגיהנם אחר פטירתם למרק עונם, אמנם נפשם הולכת מדחי אל דחי בגלגולים משונים, עד ימרק ענשו קצתף ויוכל ליכנס אח"כ בגיהנם י"ב חדש להתכפר לגמרי. ולאילו אין זמן קצוב, כי לפעמים ילכו בגלגולים ההם עשרים שנים, או מאה, או אלף, והכל תלוי כפי ערך העונות שעשה בתחלה בעולם הזה. אמנם הצדיקים ותלמידי חכמים, אין אור של גיהנם שולטת בהם, כמו שאמרו ז"ל (תגינה טו): על אלישע אחר, לא מידן נדייניה משום דעסק באורייתא, ולכן הם צריכים להתגלגל בעולם הזה למרק איזה חטא אשר להם, כי אדם אין צדיק בקרץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז, כ). והנה הצדיק אחר פטירתו מן העולם הזה, הוא מוכן לעלות במדרגה במעלות גדולות בעולם הבא אבל לא בפעם אחד, האמנם תכף אחר פטירתו יענישוהו, למרק העונות היותר חמורים אשר לו, ואז יכניסוהו במחיצה אחת במעלה, ובהגיע תור עלייתו למחיצה יותר עליונה, יחזירוהו להענישו למרק החטאים היותר קלים מן הראשונים, ואז יעלה במדרגה שנית יותר עליונה, אח"כ יחזור להענישוהו עוד על דקדוקי מצות שהם כחוט השערה, בסוד (תהלים ג, א) וסביביו נשענה מאד (ע"י בבא קמא ג, א). ואז יעלוהו במחיצתו האמיתית הראויה אליו וכו'. וכובר כמה פעמים הייתי עם מורי ז"ל הולך בשדה, והיה אומר לי, הנה איש אחד הנקרא בשם כך, והוא צדיק ותלמיד חכם, ולסבת עון אחד פלוני שעשה בחייו, הוא עתה מתגלגל תוך אָבן זה, או צומח זה, וכיוצא בו, וכמו שיתבאר לקמן. ומעולם לא הכיר בו מורי ז"ל, והיינו חוקרים אחר הנפטר ההוא, ומצאנו דבריו כנים ואמיתיים. ואין להאריך בדברים אלו, כי לא יכילם ספר. ולפעמים היה מסתכל מרחוק ת"ק אמה בקבר אחד שבין עשרים אלף קברים אחרים, והיה רואה נפש המת הנקבר שם עומד על הקבר ההוא, והיה אומר לנו הקבר ההוא קבור בו איש פלוני ושמו פלוני, ומענישים אותו עונש פלוני על עון פלוני. והיינו חוקרים על האיש ההוא, ומצאנו דבריו אמיתיים. וכאלה רבות וגדולות, לא יכילם רעיון

פ

ומעתה יש לומר כי באותן הי"ב אבנים היו טמונים בהם נשמות הי"ב שבטים, וכשבא יעקב לשם השתקקו שימושך ויעלה אותם לקרבם אל הקדושה, ולכן נתקוטטו הנשמות שבהם לומר כל אחד עלי יניח צדיק את ראשו. עד שעשאו הקב"ה אבן אחת והניח ראשו על כולם, וכזה העלה אותם

קאָן זיין, זעט עפעס אויס קאָן טאַקע זיין [מיט] די שטיינער דאָרט, [ווייל] אַז יעקב אבינו איז דאָרט געגאַנגען, האָבן דאָך געזוכט די אַלע נשמות [אַ תיקון, און] זיי זענען אַהין געקומען^{מא} ..

[ואפשר לומר שהיו בהם נשמות הי"ב שבטים, והנשמות המוגלגלים המה משתוקקים להתקרב אל הצדיק כדי שיעלה אותם, ועל כן באו אלו הנשמות אל יעקב אבינו, שהוא ימשיך אותם ויקרבם אל הקדושה, ויעלה אותם למדרגת מְדַבֵּר.

ואתי שפיר מה שהיו האבנים מריבות וכל אחד אומרת עלי יניח צדיק זה את ראשו, כי אף על פי שאין באבנים פשוטים דעת והשגה, אבל הנשמות המוגלגלות בהם הרי הם כשכליים נבדלים, וכל תשוקתם ורצונם להתקרב אל נפש הצדיק, ועל כן היו מריבות, שכל אחת היתה רצונה להתקרב אל הצדיק ואומרת עלי יניח צדיק זה את ראשו. ולבסוף נתאחדו כולם לאבן אחת ונתקברו כולם אל הקדושה על ידי יעקב אבינו].

(דברי יואל)

פא

אין די שטיינער, דאָרט איז טאַקע געלעגן דער כַּחַ, דער שוֹרֶשׁ [הי"ב שבטים], וואָרן זיי קומען אַראָפּ דעמאָלטס בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, כדי [אַז] יעקב אבינו זאָל זיי מַמְשִׁיךְ זיין. [ער] זאָל זיי מְתַקֵּן זיין, [און] ער זאָל זיי מַמְשִׁיךְ זיין בְּעוֹלָם הַזֶּה. זענען זיי אַראָפּגעקומען פֿאַראַויס, אַראָפּגעקומען אין די שטיינער.

פב

ונמצא שכל דברי חכו"ל עולים בקנה אחד, כי הקב"ה הודיע לו זה, ולזה אמר גם יעקב כך שאם מתאחות יודע אני שיצאו ממני י"ב שבטים

איבערדעם איז טאַקע די אַלע מדרשים, דאָס איז איין זאָך^{מב}. [ומבואר דעס] וואָס ס'איז געווען די מְרִיבוֹת [זו עם זו], און וואָס זיי האָבן זיך צוזאַמגענומען, [דהכל קאי על הנפשות שהיו טמונים בהם, ולא על האבנים ממש, וכעין המבואר בדברי הרדב"ז והרד"ק דלעיל].

פג

ישוב קושיא י

ואתי שפיר גם משמעות המדרש כי ממש ממש יצאו צדיקים וצדקניות, צדיקים ונביאות

איבערדעם איז רעכט [אויך] וואָס דער מדרש זאָגט [אויף] קְרוֹת בְּתֵינּוּ אֲרָזִים, ס'איז געווען אַ מְטָה, [וואָס] פֿון דאָרטן, שיצאו ממנו צדיקים וצדקניות, טאַקע פֿון די

^{מא} כאן חסר קצת על הריקאָרדינג, ונשלם מהנדפס בדברי יואל.

^{מב} ומעתה יובן הענין קצת גם על פי שכל האנושי, וכל דברי חכו"ל עולים יפה, מה שאמרו בגמרא שהיו האבנים מריבות, וגם מה שאמרו בפרקי דרבי אליעזר שהקב"ה עשה נס זה שיהיו מתאחות לסימן שעתידים להיות גוי אֶחָד בְּאַרְץ, כי הם עצמם היו נשמות השבטים, ועל כן נרמז בהם העתיד. וגם מה שאמרו במדרש רבה שיעקב עשה סימן זה, הוא גם כן אמת, שיעקב השיג הגלגולים ההם, ועל כן רצה לתקנם, כדי להעלות אותם ולהעמיד מהם י"ב שבטי קה, ומה שאמר אם מתאחות אותן י"ב אבנים יודע אני שאני מעמיד י"ב שבטים, לא שהיה מסופק ח"ו בהבטחת השי"ת, אבל רצה לעשות פעולה זו בכח קדושתו, לאחרים כולם כאחד ולקרבם אל הקדושה, ואם יעלה בידו שיתאחו ויתאחדו, על ידי זה יעמיד מהם י"ב שבטים, והקב"ה סייע בידו שהתאחו כולם, לסימן שעתידים להיות גוי אחד בארץ. ונמצא כל דברי חז"ל שרירים וקיימים ואין סתירה ביניהם, ואלו ואלו דברי אלקים חיים וכנים ואמיתיים. (דברי יואל).

שטיינער איז עס אַרויסגעקומען, פון די נשמות וואָס זענען געווען אין די שטיינער איז אַרויסגעקומען [צדיקים ונביאים], איז דאָס טאַקע [פון דעם].

פר

סיום ישוב קושיא ד-י

וגם נמצא שלא היה זה לסמין ולמבחן בעלמא, אלא האבנים עצמן היו נשמות ה"ב שבמים, ומה שהתאחדו לאבן אחר היה סימן על מה שעתידים כולם להיות גוי אֶחָד בְּאַרְצָא, וכמבואר בפרקי דרבי אליעזר דאָס איז נישט געווען אַ בלויזער סימן, אַ סימן אויף 'עפעס אַנדערש', אַז די שטיינער וועלן ווערן איינס וועלן די נשמות פון די שְׁבָטִים ווערן איינס. [נאָר] די שטיינער זענען טאַקע געווען דאָס, דאָס איז עס טאַקע געווען דער פֿח פון די שְׁבָטִים, [אָדער] ס'איז טאַקע געווען די שְׁבָטִים אַליין קען זיין, און ווען די שטיינער האָבן זיך צוזאַמגענומען דאָס איז געווען אַ סימן, [און] דאָס איז עס געווען, ס'האָט געוויזן אויף דעם אַז דער בורא כל עולמים וועט העלפֿן ס'וועט זיין לְגוֹי אֶחָד בְּאַרְצָא^מ, ס'וועט זיין אַלעס איינס, און ס'וועט זיין דאָס רעכטע [השתלשלות הכלל ישראל] בְּתַכְלִית הַקְדוּשָׁה, [ויהיו כולם] אַ חֵיבוֹר עָצוֹם. דאָס איז עס טאַקע געווען מיט די שטיינער. 'דעם' איז עס געווען, איז דאָס נישט אַזוי פֿשוט [לסימן בעלמא].

פה

ממילא איז די זאך מיושב, קאָן מען די זאך פאַרשטיין. קאָן זיין איז די זאך מובן, מיט דעם איז דאָס גאַנצע ענין, איז עס מובן הַיִּטב דאָס גאַנצע ענין^{מב}.

קפר

ישוב הקושיות בפסוק ויצא יעקב

הקדמה לישוב קושיא א-ג

וועל מיר צוריקקומען צו דעם וואָס איך האָב דאָ אָנגעהויבן, [על פי דברי המדרש]¹ פֿתַר קָרִיאַ בְּגִלּוֹת (כדלעיל באות ה), [ולבאר מה שאמר יעקב] אַנִּי אֵין בִּידִי לֹא צֶמֶד וְלֹא נֶזֶם אַחַד (קושיא א-ב).

קפה

מובא בייטב לב פרשת בהר, דכל חפץ וקנין שיש לאדם, או שמוזמן לו לקנותו והוא קונה אותו, הוא לפי שניצוצי הקדושה אשר בהחפץ הם שייכים לשרוש נשמותו

[ונקדים הדנה] דער זיידע זכרוננו לברכה זאָגט אין ייטב לב אין פרשת בהר^{מד} [אויפן פסוק] וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכָר לְעַמִּיתְךָ (בהר כה, יד). אַז מ'קויפט אַ חֶפֶץ, אַז ס'פירט זיך אַזוי

^{מב} כמבואר בפרקי דרבי אליעזר דלעיל. וכן כתיב ביחזקאל (לו, כב): וְעָשִׂיתִי אִתָּם לְגוֹי אֶחָד בְּאַרְצָא בְּהָרִי יִשְׂרָאֵל, וּמִלֵּךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמִלְכָּא וְלֹא יִהְיֶה עוֹד לְשְׁנֵי גוֹיִם, וְלֹא יִחָצוּ עוֹד לְשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד.

^{מד} בייטב לב פרשת בהר: וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכָר לְעַמִּיתְךָ וְגו' אַל תוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וכו'. יש לי לקשר הענינים גם לפי הגמרא (בבא מציעא נח:): דאל תונו איש את אחיו איירי באונאת ממונ. והוא דבלאו הכי קשה, 'לעמיתך' למה לי. וגם 'מִמֶּכָר' 'לעמיתך', 'מִמֶּכָר' למה לי, 'דרשו' (שם מו:). דרשו דבְּחֶפֶץ וְנִקְנָה מִיד לִיד, היינו מטלטלים, יש בהם

[שיבוא חפץ ההוא לרשותו], איז אַ סימן אַז ס'קער צו אים, ס'האָט אַ ניצוץ הַקָּדוֹשׁ [השייך לשורש נשמתו].

איבעראַל איז דאָ [ניצוץ קדושה, וגם בחפצים], אין אלעם איז דאָך דאָ ניצוץ הַקָּדוֹשׁ, [וחפץ הבא אליו הוא רק] וואָס ס'קער לְשׁוֹרֵשׁ נְשָׁמָתוֹ, אַז נישט העט עס גיווען געקומען צו אַן אַנדערן.
[עד כאן דברי הייטב לב].

קפו

וואָס שהאדם בבחירתו יכול ליקח גם שלא כהוגן, אבל עכ"פ במי שמתנהג על פי התורה מסבבין מן השמים שיגיעו אליו הדברים השייכים לשורש נשמתו

נאָר פונדעסטוועגן איז דאָך נישט פאַרהאַנדן [כלל מוחלט, שהרי] אַ בַּעַל בְּחִירָה קאָן פאַרדרייען^מ, דאָס קאָן מען נישט זאָגן [לדבר מוחלט].
אַבער אַזויפיל, אַז מ'פירט זיך [על פי התורה, זוכה שמגיעים אליו הדברים השייכים לשורש נשמתו, והוא זוכה לבררם ולתקנם].

קפו

ביאור הגמרא: צדיקים חביב עליהם ממונם מגופם

ובזה מכאור דברי הגמרא צדיקים חביבים עליהם ממונם יותר מגופם, לפי שאין פושטין ירידה בגזל. רקשה וכי עבדו זה כבר יהא חביב עליהם יותר מגופם

דאָס איז דער פֿשט אפשר - דאָכט זיך מיר אַז ס'שטייט ערגעץ^מ [דער פֿשט], - [במה שאמרו חכז"ל]^מ צדיקים חביבים עליהם ממונם יותר מגופם, לפי שאין פושטין ירידה בגזל.

אונא, ועיין רמב"ן (בהר כה, טו). תו קשה הא דאמר רבא ריש פרק איהוה נשך (שם סא). לאו בגזל, [ואידך] לאו באונאה למה לי. • והנראה לי בזה על דרך אגדה, והוא כי זה נודע לרבים שתכלית האדם לברר הטוב מהרע והאוכל מתוך הפסולת, היינו נצוצות הקדושים שבתוך כל דבר השייך לשורש נשמתו, על דרך שפירשו (בפירוש הבעש"ט על הדרו לערב שבת, שנדפס בסידורו כתר נהודא) [בפסוק] [תהלים קז, ה] רַעֲבִים גַם צִמְאִים, לאותו מאכל או משקה, נפֿשם פֿהם באותן הדברים תתַעַשֵׂף, ולכן יחפץ בו, להעלותו למעלה. וכמו כן בעניני משא ומתן, כל אדם עוסק במסחר החביב לו, וטעם הדבר כי באותו דבר יש בו נצוצות הקדושים של נפשו, ולכן יחפץ בו, כי בעסקו בו כדת של תורה להשמר מהאזהרות שנאמרו בו, איסור אונאה רבית מדות משקולות גנבה וגזלה וכדומה, אז יעלה הנצוצות הקדושים שבו לשורשו. • והנה המכירה והקניה זה מזה, הוא לפי שוויו של הדבר הגשמי, ולא לפי כח הרוחני שבו, שזה אין ערוך אליו למי שהוא משורש נפשו, וכמו שפירש מורי זקני זלה"ה בספר ישמח משה (חיי שרה, ד"ה בכסף מלא) וכו'. ולפי זה סלקא אדעתך, באם זה הקונה חפץ בו, ודאי יש באותו דבר כח הרוחני השייך לנפשו, לכן יהיה מותר ליקח ממנו יותר משויו לפי גשמיותו, ואין בו אונאה, מכח הרוחני שבו הנצרך להקונה אותו. לזה הוצרכה התורה להורות כי אין המשא ומתן נחשב רק לפי גשמיות הדבר, ויש בו דין אונאה. וזה שאמרה תורה וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לְעַמִּיתְךָ, כלומר הגם שאותו ממכר שייך ל'עמיתך' מצד רוחניותו, או קנה 'ממדי' עמיתך, אַל תונו וגו', כלומר לפי שהמכירה והקניה הוא דבר הנקנה מיד ליד, היינו גשמיותו, שיש ערך לדמי שוויו, על כן אַל תונו וגו'. וכמו כן הוא בענין נשואין, שכל אחד נושא בת זוגו אשר היא משורש נפשו, וזהו שאמרו חכמים (קידושין מא). אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, הטעם כי הרבה שלוחים לאדם בעניני שידוכים, ומי יודע איזה מנת חלקו וגורלו, והיה הנערה אשר תיטב בעיניו, היא האשה אשר הוכיח ה' לו משורש נפשו ונשמתו וכו' [עיי"ש עוד]. וזה עצמו הטעם, שמפני שיש בכל דבר כח רוחני השייך לנפשו של החושק לאותו דבר, הוצרכה התורה להזהיר אַל תונו באונאות ממונך, וכאמור. והדברים מקושרים היטב.

^מ ליקח בערמה ובגזל מה שאינו שלו, ויגיע לידו מה שאינו שייך אליו לפי שורשו.

^מ עיין קרוב לזה בפרי צדיק (לר"צ הכהן מלובלין, דרושי פסח אות לט): שבאמת כל מה שברא הקב"ה הוא בשביל הצדיק כמו שאמרו (ברכות ו:). כל העולם לא נברא אלא בשביל זה. וקדושתו מתפשטת גם בקנינים שלו. • ואיתא ביעקב אבינו ע"ה שנשתייר על פניו קטנים, מכאן לצדיקים שממונם חביב עליהם יותר מגופן, וכל כך למה, לפי שאין פושטין ירידה בגזל. והוא פלא, וכי זהו טעם מסיק להסתכן עבור פכים קטנים. וגם לשון 'שאיין פושטין' אינו מובן וכו'. • וכאן שאמר שצדיקים ממונם חביב עליהם יותר מגופן לפי שאין פושטין ידיהן

נו וואָס הייסט עפעס, נאָ פאַרדעם איז [עס שוין חביב עליהם] יותר מגופם?

קפח

ועוד קשה וכי מה רבותא הוא אצל הצדיק שאין פושט ידו
בגזל, והלא מי שעושה כן נקרא רשע, ולא רק שאינו צדיק

און וואָס הייסט עפעס [א רבותא, שאין פושטים ידיהם] בגזל.

[והרי] ווער ס'איז אַ גזלן איז דאָך אַ רשע [ולא רק שאינו 'צדיק'].

וואָס איז אַ הָהָה אַמִּינָא ביי צִדִּיקִים, וואָס הייסט עפעס [לרבותא, מה שאין פושטים

ידיהם] 'בגזל'.

קפט

אמנם יש לומר דאין הכוונה על 'גזל' ממש, אלא על דבר שאינו שייך אליו לפי שורש נשמתו.
והצדיקים מבינים מה שייכים לשורש נשמתם, ואינם פושטים ידיהם בדבר שאינו שייך אליהם

נאָר וואָס דען, אין גזל איז נאָך דאָ אַן אַנדערע בחינה, מ'מיינט נישט גזל ממש,
[אלא הכוונה] אַזאַ פֿלי מיט אַזאַן ענין וואָס דער ניצוץ הקדוש קער צו אַן אַנדערן,
האָבן זיי [הצדיקים] נישט צוגערירט.

[כי הצדיקים] די וועלן נישט צו'גזל'ן פון יענעם די ניצוץ הקדושין אפילו.

נישט די פֿלי אַליין, [נאָר] אפילו אַז ער קויפט עס, אָבער אַז ער זעט - ער איז אַ
מִבֵּין - אַז ס'קער נישט צו אים [לפי שורש נשמתו], האָט ער נישט צוגערירט [דערצו].

קצ

והנה הניצוץ הקדוש השייך אליו הם מחלקי 'הנפש' שלו, ולכן
אמרו דהוא חביב עליהם יותר מגופם, כי הנפש חביב מהגוף

ממילא אַז ס'ליגט דערינען דער ניצוץ הקדוש וואָס ס'איז שייך לְשׁוֹרֵשׁ נִשְׁמָתוֹ,
איז דאָך עס אַ חֶלֶק פֿונעם נֶפֶשׁ, איז עס [חביב אצלם] מער פֿונעם גוף^מ.

קצא

ישוב קושיא א-ב

והנה כמו כן בעיקב אבינו כשנמל עמו רכוש גדול מבית אביו, ידע והבין שטמונים בהם
ניצוצי הקדושה השייכים אליו. ועל כן כשנמלן עשו ממנו, דאג מה יהיה עבורם, והאיך יתקנו

על כל פנים איז אַזוי.

בגזל, היינו שלא לוקחים מה שאינו מגיע להם מהשי"ת, על דרך מה שנאמר (משלי ל, ח) לָחֶם חָקִי, היינו
שנחלק ונקצב מהשי"ת לחלקו, וקרי לי גזל על דרך מה שאמרו (ברכות לה:): כאילו גזול להקב"ה וכנסת
ישראל, כי לה' הארץ ומלואה, ומה שלא נבאר בשבילים הוא אצלם כגזל ואין פושטין ידיהם ליקח, ומפני זה
'ממונם' שמויחד להם שנבאר בשבילים, חביב עליהם כל כך, עד שמסר יעקב אבינו את נפשו עליהם. על דרך
מה שסיפר רבינו הקדוש [מאזיבנא] צוק"ל, ששמע מרבינו רבי בונם מפשיסחא צוק"ל, שאמר בשם היהודי
הקדוש צוקללה"ה, שדבר שיש לו שייכות לצדיק מחויב ליהנות ממנו אף במסירת נפש, ולכן יעקב אבינו ע"ה
שידע שהפכים קטנים הם שלו ושייכים לנפשו ונבראו בשבילי, מסר נפשו להעבירם.

^מ בגמרא חולין (צא): וְיִתְּנֵהוּ יַעֲקֹב לְבָדוֹ (וישלח לב, כה), אמר רבי אלעזר, שנשתתיר על פכין קטנים [פירש"י: רכל
כלים החשובים ומקנה, כבר העביר את נחל יבק, כדכתיב לעיל מנייה וַיַּעֲבֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ, והוא נשאר על פכין קטנים שלא
הספיק להעביר וחשכה לו]. מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם. וכל כך למה, לפי שאין פושטין
ידיהם בגזל.

^{מב} ועיין זה באורך בס"ג נח תשכ"ו, ובפתיחה לתלמידי הישיבה תוריע מצורע תשכ"ו.

ו"ל רבינו בדברי יואל בפרשתן (עמוד צב, מדרוש אחר): וזה טעם אומרים צדיקים חביב עליהם ממונם יותר
מגופם, היינו 'ממונם' דייקא, שיש בהם ניצוצי הקדושה משורש נשמתם, והו חביבה עליהם יותר מגופם, מפני
שיש בו חלק מבחינת נפשם ושורש נשמתם. והטעם מפני שאין פושטין ידיהם בגזל, רצ"ל כי אם במה שהוא
חלקם ומשורש נשמתם, ועל כן הוא חביב עליהם מאד, דראוי שתהא חלקי הנפש חביבה מחלקי הגוף.

[יעקב אבינו] ער האָט געהאַט די אַלע חֲפִיצִים פֿונעם פּאָטער, האָט ער געוואוסט דאָס האָט גיקערט צו אים [כי יש בהם ניצוצי הקדושה השייכים אליו דייקא].
און [ווען] עָשָׂו האָט [עס] פֿון אים צוגעגִיגֶלֶטִיט, האָט ער געקלערט וואָס וועט זיין [עם אלו ניצוצי הק' השייכים לו, כי חשב שהרי] דאָס וועט אים אויספעלן [לצורך התיקונים].

קצב

ועוד היה דואג עבור דורות הבאים שהיו בגלות, שהרי כל מעשיו ומאורעותיו היו פועל דמיוני על זמן הגלות, כמבואר במדרש. ודאג היאך יתקיימו ישראל במשך הגלות, אם יהיו בדחקות ובעניות גדול וישלו מהם ממונם, וגם היאך יתקן מה שמוטל עליהם לחקן

איבערהויפט קען דאָך זיין [שזה זייק ח"ו גם לדורות, שיתעכבו ח"ו התיקונים, וגם שיהיו שרויים בעניות ודחקות ח"ו].

[דהלא כל מעשה האבות היו פועל דמיוני לדורות, ווי] ס'שטייט דאָך [ברמב"ן בפסוק] וַיַּעֲבֹר אֲבָרָם בְּאֶרֶץ [לך יב, ו], [ואחר כך] שטייט ער איז געגאַנגען אין גִּלּוֹת [למצרים, והיה בזה פועל דמיוני לגלות בניו].

[ווי] דער מדרש זאָגט דאָך^{נא} [אז] אַלעס איז געווען [כל מה שאירע לאברהם, וייל דעס]

^ט כן הוא בבראשית רבה (רלעל בהערה ב), רבי יהושע בן לוי אמר שילח עמו [יצחק כסף וזהב], אלא שעמד עשו ונטלה ממנו. וכמו שהוכיח רבינו זה לעיל באות א (ד"ה ברענגט). - [וברש"י להלן (כט, יא), כתב, שעשו שלח את אליפז להורגו, ונתן יעקב ל'אליפז' כל ממנו. והוא ממדרש אגדה. ויתכן דהיינו הך, כי אליפז הוליכו אחר כך לעשן].

² ברמב"ן לך (יב, ו): וַיַּעֲבֹר אֲבָרָם בְּאֶרֶץ עד מקום שָׁם. אומר לך כלל, תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול, הזמירות ורבותיו בדרך קצרה, ואמרו (תנחומא לך סימן ט) כל מה שאירע לאבות סימן לבנים. ולכן יארכיו הכתובים בסיפור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם כאילו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת, וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלש האבות, יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו. • ודע כי כל גזירת עיריין, כאשר תצא מכת גזירה, אל פועל דמיון, תהיה הגזרה מתקיימת על כל פנים [פירוש: בכל אופן]. ולכן יעשו הנביאים מעשה כנבואות, כמאמר ירמיהו שצוה לברוך (ירמ' גא, טו-טז) וְהָיָה כְּכִלְתָּךְ לְקָרָא אֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה תִּקְרָא עָלָיו אָבִן וְהִשְׁלַכְתּוּ אֶל תוֹךְ פֶּרֶת וְאֶמְרָתְךָ כִּכָּה תִּשְׁקַע בְּכָל גּוֹי וְכֵן עֲנִי אֲלִישֶׁע בַּהֲנִיחוּ זִרְעוֹ עַל הַקֶּשֶׁת (מלכים ב' יג, טז-יז) וַיֹּאמֶר אֱלִישֶׁע יְרֵה יוֹד וַיֹּאמֶר חֵץ תִּשְׁוּעָה לָהּ וְחֵץ תִּשְׁוּעָה בְּאֶרֶם, ונאמר שם (יט) וַיִּקְצֹץ עָלָיו אִישׁ הָאֲלָקִים וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת חֲמֵשׁ או שֶׁשׁ פְּעָמִים אָז הִכִּיתָ אֶת אֶרֶם עַד כִּלָּה וְעָתָה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים תִּפְּקֶה אֶת אֶרֶם. • ולפיכך החזיק הקב"ה את אברהם בארץ, ועשה לו 'דמיונות' [פירוש: פועל הדומה] בכל העתיד להעשות בזרעו, והבין זה. ואני מתחיל לפרש הענינים בפרט בפסוקים בעזרת השם וכו'. [עיי"ש באורך, ובפסוקים שלאחר זה. ויע' ברמב"ן פרשת ויחי (מח, כב)].

ולהלן ברמב"ן (שם, ט): וְהָיָה רָעַב בְּאֶרֶץ. הנה אברהם ירד למצרים מפני הרעב לגור שם, להחיות נפשו בימי הבצורת, והמצרים עשו אותו חנם לקחת את אשתו, והקב"ה נקם נקמתם בנגעים גדולים, והוציאם משם במקנה בכסף וזהב, וגם צוה עליו פרעה אנשים לשלחם. וְרָמַז אֵלָיו, כי בניו ירדו מצרים מפני הרעב לגור שם בארץ, והמצרים ירעו להם ויקחו מהם הנשים, כאשר אמר (שמות א, כב) וְכָל חֶבֶת תַּחֲיִין, והקב"ה ינקום נקמתם בנגעים גדולים, עד שיוציאם בכסף וזהב וצאן ובקר מקנה כבד מאד, והחזיקו בהם לשלחם מן הארץ, לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא יהיה בבנים. והענין הזה פרשוהו בבראשית רבה (מ, ו. המובא להלן) רבי פנחס בשם רבי אושעיא אמר, אמר הקב"ה לאברהם צא וכבוש את הדרך לפני בניך, ואתה מוצא כל מה שכתוב באברהם כתוב בבניו וכו'.

^{נא} בבראשית רבה (מ, ו): ר' פנחס בשם רבי הושעיא רבה אמר, אמר הקב"ה לאברהם אבינו צא וכבוש את הדרך לפני בניך, אֶת מוצא כל מה שכתוב באברהם כתיב בבניו, באברהם כתיב וְהָיָה רָעַב בְּאֶרֶץ, בישראל כתיב (ויגש מה, י) כִּי יֵה שְׁנֵתִים הָרָעַב הָרָעַב בְּאֶרֶץ. באברהם כתיב וַיֵּרֶד אֲבָרָם מִצְרָיִם לְגוֹר שָׁם, ובישראל כתיב (חקת, כ טו) וַיֵּרְדּוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרָיִם. באברהם כתיב לגור שם, ובישראל כתיב (ויגש מז, ד) לְגוֹר בְּאֶרֶץ פֶּאֶנּוּ. באברהם כתיב כִּי כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, בישראל כתיב (מקץ מג, א) וְהָרָעַב כָּבֵד בְּאֶרֶץ. באברהם כתיב וְהָיָה פֶּאֶשֶׁר הָקָרִיב, בישראל כתיב (בשלח יד, י) וּפְרָעָה הָקָרִיב. באברהם כתיב וְהָרְגוּ אֹתִי וְהָרְגוּ אֹתִי וְהָרְגוּ אֹתִי וְהָרְגוּ אֹתִי וְהָרְגוּ אֹתִי (שמות א, כב) כָּל הַבֵּן הַיָּלֹד הַיָּאֵרָה תִּשְׁלַחְתִּיו. באברהם כתיב אֶמְרִי נָא אֲחֹתִי אֶת לַמֶּנֶח יִשָּׁב לִי בְּעֶבְרָתָהּ וְגו', ובישראל כתיב (שם, כ) וַיִּשָּׁב אֱלָקִים לַמִּלֻּדָה. באברהם כתיב וְהָיָה כְּבֹא אֲבָרָם מִצְרָיִם, ובישראל כתיב (שם, א) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם. באברהם כתיב וְאֲבָרָם כָּבֵד מְאֹד בְּמִקְנֶה, ובישראל כתיב (תהלים קה, לו) וַיּוֹצִיאֵם בְּכֶסֶף וְזָהָב. באברהם כתיב וַיֵּצֵא עָלָיו פְּרָעָה, ובישראל כתיב (בא, יב) וַיִּחַזַּק מִצְרָיִם עַל הָעָם. באברהם כתיב וַיִּלָּךְ לְמַסְעָיו, ובישראל כתיב (מסעי לג, א) אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל.

וואָס דער בורא כל עולמים האָט געוואָלט טון פאַר די קינדער, האָט אברהם אבינו געטון פריער. [ולכן] ער איז געגאנגען קיין מצרים, ווייל אידן זענען געגאנגען אין גלות. וְיִנָּגַע אֶת פְּרָעָה (לך שם, יז), דאָס איז געווען די עֶשֶׂר מְכוֹת. [וילאכרם] הֵיטִיב פֻּעְבּוּרָה (שם, טז), דאָס איז געווען דער רִכּוּשׁ גָּדוֹל. דאָס אַלעס האָט מען געטון פאַר די קינדער, האָט מען פאַראויס פאַר אים געטון.

קצג

[ונכמו כן היה ביעקב אבינו. ועל כן ווען] ער האָט אַ קוק געגעבן ער גייט אין גלות און ער ווערט טאַקע אַן עֵנִי וְאַבְיּוֹן אויך, האָט ער געזאָגט חֲלִילָה וְחֲלִילָה דאָס איז דאָך אויך אַ פּוֹעַל דְּמִיּוֹנֵי אויפן גלות [שבדורות העתידים, אזוי] זאָגט דאָך דער מדרש, פֶּתַר קְרִיאַ בְּגָלוֹת (וכדלעיל באות ה), - אַזּוֹי ווי זיי זאָגן די מפרשים²² אַז דאָס איז אַ פּוֹעַל דְּמִיּוֹנֵי אויפן גלות, - און [שמא] אַזּוֹי וועט אויסזען דאָס גלות [שיהיה בדחקות ועניות גדול, וגם שיקחו מהם מה ששייכים אליהם לצורך התיקונים, ועל כן חשש יעקב ואמר] וויאזוי וועט מען זיך דערהאַלטן.

דאָס האָט ער מוֹרָא געהאַט.

קצד

פאַר זיך האָט ער נישט מוֹרָא געהאַט [כל כך].
[נאָר] ער האָט מוֹרָא געהאַט פאַר די דורות [אויב] ס'וועט אַזּוֹי אויסזען.

קצה

קודם [אף לעצמו, ווייל] ס'פעלט אים אויס, צו דעם ענין וואָס איך האָב פריער געזאָגט, [לצורך התיקון פון] די ניצוצין הקדושים.
און אויף שפּעטער אפילו, [נתיירא] וויאזוי דאָס וועט אויסהאַלטן [הקיום בגלות לדורות, ומה שיהא מוטל עליהם לתקן].

קצו

ישוב קושיא ג

חזר ואמר עֲזָרִי מִעַם ה' עֲשֵׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ

ער האָט זיך אָבער באַרעכנט [לית אנא מוביד סברי מן בריי, אלא עֲזָרִי מִעַם ה' עֲשֵׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ (תהלים קכא, ב)]. (וכדיבואר להלן).

קצז

וויבן זה על פי מה דאיתא במדרש תהלים דמומור זה קאי על לעתיד לבא, אֲשָׁא עֵינֵי אֶל הַהָרִים [אֶל הַהָרִים], דלעתיד ביום שיבוא הקב"ה ברין, ישראל מסתכלין באבות שידברו עליהם זכות, ואין מי שימלטם מאותה צרה ביום הדין. באותה שעה נושאים עניהם לאביהם שבשמים, ואומרים פי אֶתָּה אֲבִינוּ פִּי אֲבִרְקָהם לֹא יִדְעֵנוּ וגו'. שנאמר עֲזָרִי מִעַם ה' אמר הקב"ה, אתם יודעים שאני הוא שעוזר אתכם, עֲשֵׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ ס'איז אַ פֶּלֶא וְהַפְּלֵא, ס'איז דאָ אַ מְאֹמֶר אין מדרש תהלים²³, אויף דעם פסוק

²² ביפה תואר (על הב"ר המובא לעיל בהערה ז): פתר קרייה בגלות. דכיון שכל מה שאירע לאבות סימן לבנים, כל מסעותיו ומקוריו של יעקב יהיו רמזו למה שיקרה ליוצאי ירכו בגלות. והכוונה ברמז הזה, כי עם היותם בגלות, היה ה' עמהם, שהעמיד להם חנניה מישאל ועזריה (ע"י מגילה דף יא.), וסמך ימינם, ולבסוף יצאו בשלום מהגלות, כדמפרש ואזיל וְהָנָה ה' נָצַב עֲלֵיו. [ועיין בזה גם בנור הקודש שם].

²³ במדרש תהלים (מזמור קכא): שִׁיר לְמַעְלוֹת אֲשָׁא עֵינֵי אֶל הַהָרִים וגו'. דוד אמר שִׁיר לְמַעְלוֹת, משנתת עלינו מעלה זו אין אנו יורדין, משיושיענו ממלכות עשו, שוב אין אנו יורדין עוד לשעבוד מלכות, שנאמר (עובדיה א,

שיר למעלות אָשָׂא עֵינִי (אֶל הַהָרִים) מֵאֵין יבֵּא עֲזָרִי, עֲזָרִי מֵעַם ה' עֲשֵׂה שְׁמִים וְאָרֶץ.
זָאָגְט דער מדרש תהלים אויף דעם פסוק, מזמור זה אמר דוד, מזמור זה נאמר
על לעתיד, על לעתיד ביי ביאת המשיח.
[ווען] ס'וועט זיין דער יום הדין הגדול, וועלן זיך אידן ווענדן צו די אַבּוֹת
הַקְּדוּשִׁים, און מ'וועט זיי זאָגן קיינער קען ענק נישט העלפן. - [וכעין מה שדרשו בפסוק]
וְאֵין מִיָּדִי מִצִּילִי¹ (האזינו לב, ט), קיינער קען נישט העלפן. -
וועלן זיי זאָגן: אַז קיינער קען נישט העלפן בעט מיר זיך צום באַשעפּער, עֲזָרִי
מֵעַם ה' עֲשֵׂה שְׁמִים וְאָרֶץ, [און] דער באַשעפּער וועט ענק העלפן.
אַזוי זָאָגְט דער מדרש דאָרט.

קצח

איבערדעם זאָגט ער אָשָׂא עֵינִי אֶל הַהָרִים², מיינט מען צו די אַבּוֹת.
און ס'וועט זיך אויסלאָזן מֵאֵין יבֵּא עֲזָרִי.
נאָר וואָס דען וועט זיין דער סוף, עֲזָרִי מֵעַם ה' עֲשֵׂה שְׁמִים וְאָרֶץ, דער בורא כל
עולמים וועט זאָגן אַז עטס ווענדטס ענק צו מיר [ואתם אומרים עֲזָרִי מֵעַם ה'], וועל איך
ענק העלפן, [וועל זה נאמר] עֲשֵׂה שְׁמִים וְאָרֶץ.
אַזוי זָאָגְט דער מדרש, אַ פֿלאַ.
דער גאַנצער מִזְמוֹר איז אויף לַעֲתִיד.

קצט

ובזה נתחנן גם יעקב, דאף כשלא יהיה מי שיעמוד בעד ישראל, ימליץ הקב"ה
בעצמו עליהם וזכות ויושעים למענן, וכן בהמשך ימי הגלות הקב"ה יהיה בעורם להצילם
איז רעכט, קאָן מען פאַרשטיין [המשך כל המדרש].
וואָרן [מה שנתיירא יעקב] דעס גייט דאָן אויפן גלות, מ'האָט אים דאָן געוויזן ביז
לעתיד, די גאַנצע גְלוּת'ער ביז צום סוף.

(א) וְעַל מוֹשְׁעִים וְגו'. אומרים ישראל להקב"ה, אנו נאמר לך שירה על אותה מעלה שהעלינו מן המלכות,
לכך נאמר שיר למעלות אָשָׂא עֵינִי וְגו'. ○ מהו אֶל הַהָרִים, יום שיבוא הקב"ה בדין, וישראל מסתכלין באבות
שידברו עליהם זכות, ואין אב שימלט את בנו, ואין איש שימלט את אחיו מאותה צרה ביום הדין. באותה שעה
נושאים עיניהם לאביהם שבשמים, ואומרים (ישעי' סג, טז) כִּי אֶתָּה אֲבִינוּ, כִּי אֲבָרְכֶם לֹא יִדְעֶנּוּ וְגו'. שנאמר עֲזָרִי
מֵעַם ה' וְגו'. אמר הקב"ה, אתם יודעים מי עוזר אתכם, עֲשֵׂה שְׁמִים וְאָרֶץ. ○ אֶל יְתֵן לְמוֹט רִגְלֶךָ, מהו אל יתן,
בשעה שימוטו הכל לגיהנם אתם אינכם מוטים. וכן אמר הכתוב (האזינו לב, לה) לִי נָס וְשִׁלְמִי לַעֲתִיד תְּמוּטִי רִגְלִים,
כשתמוט רגלם של רשעים, אותה שעה אינכם מטים, שנאמר (שמואל א' ב, ט) רִגְלִי חֲסִידִי יִשְׁמֹר. וכתוב (תהלים סו,
ח) בָּרַכְנוּ עֲמִים אֶלְקִינוּ, על איהו דבר אתם מברכין, הָשֵׁם נִפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְגו'. ○ הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן, וכי יש
שינה למעלה, חלילה, לא שינה ולא ישיבה יש למעלה וכו', אלא מה אֶל יָנוּם שְׁמֵרְךָ, אלו הצרות הבאות על
ישראל בעולם הזה, כביכול הקב"ה עושה כן, וכן אסף אמר (שם מד, כד) עוֹרָה לְמֶה תִּישָׁן ה'. והנביאים מתנבאים
ובוכים ואומרים (שם קלז, ה) אִם אֶשְׁכַּחְךָ יִרְוֹשְׁלָיִם וְגו', ולא כן היה צריך לומר, אלא אמר להם הקב"ה, בכיתם
אתם, אף אני בוכה עמכם. לכך נאמר אִם אֶשְׁכַּחְךָ יִרְוֹשְׁלָיִם, אמר הקב"ה איני יכול לשכח אתכם. וכן הוא אמר
על ידי ישעיהו (מט, טז) הִתְשַׁכַּח אֲשֶׁה עוֹלָה וְגו'. [ועיי"ש עוד באורך].

¹ בגמרא סנהדרין (קד): ברא מזוכי אבא, אבא לא מזוכי ברא, דכתיב וְאֵין מִיָּדִי מִצִּיל, אין אֲבָרְכֶם מציל את
ישמעאל, אֵין יִצְחָק מִצִּיל את עשו.

ובספרי האזינו (פסקא כד) וילקוט שמעוני (רמז תתקמ): וְאֵין מִיָּדִי מִצִּיל. אין אבות מצילים את הבנים, לא
אברהם מציל את ישמעאל, ולא יצחק מציל את עשו. אין לי אלא אבות שאין מצילים את הבנים, אח את אחיו
מנין, תלמוד לומר (תהלים מט, ח) אֵחָ לֹא פָדָה יְפֹדֶה אִישׁ, לא יצחק מציל את ישמעאל, ולא יעקב מציל את עשו.
ואפילו נותנים לו כל ממון שבעולם אין נותנים לו כפרו, שנאמר (שם) לֹא יִתֵּן לְאֶלְקִים כִּפְרוֹ. וְיָקָר פְּדִינִי נִפְשָׁם
וְגו' (שם, ט), יקרה היא הנפש, שכשאדם חוטא בה אין לה תשלומים

איבערדעם האָט ער זיך באַרעכנט, אַז ער האָט גאַרנישט, (אַבער) די יְשׁוּעָה וועט קומען [מהקדוש ברוך הוא בעצמו, שהוא יגאל את ישראל למענו, ואף שלא יהיה מי שימליץ בעדם].

והסיבה לזה הוא, שכך הוא רצון השי"ת שהוא בעצמו יצילם, כי אז לא שייך לקטרג על זה, ולכן יסבב שכולם יעמדו מללמד עליהם זכות, ואף המלאך מיכאל, אלא הקב"ה בעצמו יעמוד בעדם, למען כבוד שמו יתברך פאָרוואָס דאָס איז אַזוי [שגם האבות לא ילמדו עליהם זכות ביום הדין הגדול], איך וויל נישט היצט מאַרירן זיין [אין דעם, נאָר] איך האָב שוין אַסאַך מאָל געזאָגט¹¹, פאָרוואָס [אפילו] דער מלאך מיכאל [שהוא סניגורם של ישראל] וועט שטיין בלייבן¹² [מללמד עליהם זכות], ווייל ס'איז בעסער אַזוי, אַז ס'קומט דורכן בורא פֿל עולמים אליין. דעמאָלטס וועט מען אַזוי איינזען [שכך טוב יותר, ווייל] דער קטרוג איז אַזוי גרויס, [אמנם] אויף אַלעם וועט מען קענען מקטרג זיין, נאָר אַקעגן באַשעפער נישט, איבערדעם האָט דער בורא פֿל עולמים אליין [געוואָלט ממליץ זיין, וכאמר הכתוב] (ישעי' מה, יא) ס'איז לַמַּעֲנִי אַעֲשֶׂה, לַמַּעֲנִי אַעֲשֶׂה.

והוא שאמר גם יעקב לית אֲנִי מוֹכִיד כְּבָרִי מִן כְּרִי, שהישועה תהיה רק עבור כבוד שמו יתברך, והוא גם כן אומר עוֹדִי מִעַם ה' עֲשֶׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ איבערדעם [ווען יעקב] ער האָט אַ קוק געגעבן וואָס וועט זיך דאָ טון אין גלֹת, [אז] ער לאַזט גאַרנישט איבער, און ס'וועט נישט זיין גאַרנישט קיין פּוֹעֵל דְּמִיּוֹנִי, [ונמצא] מ'גייט אַרויס בְּעִנְיֹת וּבְשִׁפְלוֹת, נישט [בדרך] וְכָל טוֹב אֲדִנִּי בְּיָדוֹ, [נאָר] מ'האָט גאַרנישט אין די הענט [וכמו שאמר אני אין בידי לא צמיד ולא נזם אחד].

¹¹ עיין באורך בדרשת ראש השנה תשכ"ז (נדפס בדברי יואל ל"ה אות ט), וליל ב' דסוכות תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס שי.) וביתר ביאור בדרשת ראש השנה תשי"ח (נדפס בדברי יואל שם אות סב), וס"ג שבת שובת תשי"ח (בדברי יואל לשבת שובה אות ה). ועיין בזה גם בדרשת הושענא רבה תשי"י (לשון קדשו קונטרס קיט, אות נח).

¹² כדכתיב בספר דניאל (יב, א): וּבָקַעַת הָהִיא יַעֲמֹד [פירש"י: ישתתק כולם, שיראה הקב"ה דן בעצמו ואומר היאך אאבד אומה גדולה כזו בשביל ישראל] מִיכָאֵל הַשָּׂר הַגָּדוֹל הַעֲמֹד עַל בְּנֵי עַמּוּךְ, וְהִיָּתָה עַת צָרָה [בפמליא של מעלה, וקטיגוריא בתלמידי חכמים, בזווי ובזווי דבזוי, כמו שאמרו רבותינו בהגדה בפרק אחרון של כתובות קיב]. ובסנהדרין צד.) אָשֶׁר לֹא נִהְיָתָה מִקִּיּוֹת גּוֹי עַד הָעֵת הַהִיא, וּבָקַעַת הָהִיא יַמְלֹךְ עַמּוּךְ [נתאבד מלכות אדום וימלטו ישראל] כָּל הַנִּמְצָא כְּתוּב בַּסֵּפֶר [הרי זה מקרא קצר, כל הנמצא כתוב בספר זה, עי' די החלומות הכתובים בן]. (וכעין זה פירשו כל המפרשים שם). וּבִירוֹת רַבָּה [בפתיחה, פסקא א]: רַבִּי יוֹחָנָן פָּתַח וַאֲמַר שְׁמַעְהָ עַמִּי וְאַדְבָּרָהּ [תהלים ג, ז], א"ר יוחנן אין מעדיין אלא בשומע. רבי יודן ברבי סימון אמר, לשעבר היו קרויין ישראל כשאר כל האומות, סבתה ורעמה וסבתא (נח, ז), מכאן ואילך אין נקראין אלא עמי, שְׁמַעְהָ עַמִּי וְאַדְבָּרָהּ, מאין זכיתם שתקראו עמי, מ'וְאַדְבָּרָהּ, ממה שדברתם לִפְנֵי בְּסִינִי ואמרתם (משפטים כד, י) כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע. אמר רבי יוחנן, שְׁמַעְהָ עַמִּי לשעבר, וְאַדְבָּרָהּ לעתיד לבא, שְׁמַעְהָ עַמִּי בעולם הזה, וְאַדְבָּרָהּ בעולם הבא, כִּי שִׁיחָא לִי פִּתְחוּן פֶּה בְּפִנֵּי שְׂרֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שְׁתִּידִין לְקַטְרָגִים לִפְנֵי וְלוֹמַר רַבּוֹן הָעוֹלָמִים אֵלּוּ עוֹבְדִין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְאֵלּוּ עוֹבְדִין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אֵלּוּ גִלּוּ עֲרִיּוֹת וְאֵלּוּ גִלּוּ עֲרִיּוֹת, אֵלּוּ שִׁפְכוּ דָמִים וְאֵלּוּ שִׁפְכוּ דָמִים, אֵלּוּ יוֹרְדִין לָגֶן עֵדֶן וְאֵלּוּ יוֹרְדִין לְגִיהֶנָּם. אוֹתָהּ שַׁעַן סְנִיגוֹרֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּתֵּק, הָדָא הֵיא דְּתִימָא וּבָקַעַת הָהִיא יַעֲמֹד מִיכָאֵל, וְכִי יֵשׁ יִשְׁיִיבָה לְמַעְלָה וְכו', וְאִתָּהּ אוֹמַר יַעֲמֹד, מִהוּ יַעֲמֹד, מִשְׁתַּתֵּק, כִּמְה דָּאֵת אִמַּר (איוב לב, טו) הִוָּחֲלִיתִי כִּי לֹא יִדְּבֹרִי עֲמָדוֹ לֹא עָנָה עוֹד. אִמַּר לוֹ הַקֶּב"ה נִשְׁתַּתֵּק וְאִין אִתָּה מִלְמַד סְנִיגוֹרִיא עַל בְּנֵי, חִיִּךְ שְׁאֵנִי מְדַבֵּר בְּצַדִּיקָה וּמוֹשִׁיעַ אֶת בְּנֵי. ○ באִיּוֹ צַדִּיקָה, ר' אלעזר ור' יוחנן, חד אמר בצדקה שעשיתם את עולמי, על שקבלתם את תורת. שאילו לא קבלתם את תורת הייתי מחזיר אותו לתהו ובהו, דא"ר הונא בשם ר' אחא, (תהלים עה, ד) נִמְגִּים אֶרֶץ וְכָל יִשְׁכֵּיהָ (תהלים עה, ד), כִּבְרָה הִיָּה הָעוֹלָם מִתְמוּגָג וְהוֹלֵךְ, אֲלוּלִי שְׁעִמְדִי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הָרַם סִינִי וְכו', וְמִי בִיטַס אֶת הָעוֹלָם, אֲנִכִּי תִפְתָּחִי עֲמוּדֶיךָ [סלה] (שם), בְּזִכּוֹת 'אֲנִכִּי תִפְתָּחִי עֲמוּדֶיךָ סֶלָה. וְחַד אִמַּר בְּצַדִּיקָה שְׁעִשִּׂיתָם אֶת עַצְמְכֶם, עַל שֶׁקִּבַּלְתֶּם אֶת תּוֹרָתִי, שְׁאִילוּלִי כֵן הִיָּתִי מַלְכָּה אִתְּכֶם מִן הָעַמִּים.

און [וגם לרבות] דאָס פֿאַנאַמיוֹת [שמא ח"ו לא יעלה בידם לתקן מה שמוטל עליהם לתקן בניצוצי הקדושה לפי שורש נשמחם].

הָזֵר וְאָמַר, וויאַזוי וועט אויסזען די גאַנצֶה הַעֲתִידָהּ [הלא הוא על ידי הקב"ה בעצמו, אף במקום שאין שום סיוע, וזה שאמר] לֵית אָנָא מוֹבִיד סְבָרִי מִן בְּרִיִּי, וועגן כְּבוֹד שְׁמַיִם, פֿאַרן לעבעדיגן באַשעפּער, עֲזָרִי מֵעַם ה' עֲשֵׂה שְׁמַיִם וָאָרֶץ. [וכמו כן גם בהמשך הגלות, יתקיימו ויתברכו ישראל עבור הכבוד שמים].

רב

[ובזה יובן גם מה שמסיים המדרש ה' יִשְׁמַר אֶת נַפְשְׁךָ מִמָּלְאָךְ חַמוּת, דכל זה רומז על גודל קטרוג השמן שיהיה לעתיד לבא, עד שהשי"ת בעצמו ימליך עלינו לטובה ויצילנו מכל רע] (ומיושב גם קושיא ג)

רג

ברכת הקודש

דער באַשעפּער זאָל העלפֿן:

דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים דאַרף געהאַלפֿן צו ווערן, מיט אידן אינאיינעם.
וועגן כְּבוֹד שְׁמַיִם, וועגן צַעַר פֿון די שְׂכִינָה הַקְּדוּשָׁה, וועגן גְּלוּת הַשְּׂכִינָה.
איבערדעם האָט ער זיך באַרעכנט, עֲזָרִי מֵעַם ה' עֲשֵׂה שְׁמַיִם וָאָרֶץ.

רד

[ובפרט כהיום] ס'איז דאָך שוין די העכסטע צייט [שכבר נזכה לישועת ה'].
ווי מ'זעמיר שוין אין דעם גרויסן און דעם ביטערן שפֿלות.
בעונונו הרבים מ'האַלט מיר שוין דאַרט¹¹.
מאַין יבֿא עֲזָרִי, מ'האַט זיך נישט צו וואָס צו קערן, און צו וואָס צו ווענדן.
נאָר עֲזָרִי מֵעַם ה' עֲשֵׂה שְׁמַיִם וָאָרֶץ, ס'איז דאָך אַלעס מיטן בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים.

רה

דער באַשעפּער זאָל העלפֿן:

ער זאָל דערלייכטן און דערפרייען אידישע הערצער.
ער זאָל דערלייכטן אידישע אויגן, מ'זאָל מיר זען דעם אָמֶת.
מ'זאָל מיר דבוק זיין אין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, און אין דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, [אויך דערווייל] ביז
בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ.

און בְּקֶרֶב [הַיָּמִים] זאָל מיר זוכה זיין צו בִּיאַת מָשִׁיחַ צִדְקָנוּ.
מ'זאָל מיר זוכה זיין אינאיינעם אַקעגן צו גיין¹² [משיח צדקינו, בהתרוממות קרן
התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן].

¹¹ בהזמן שעליו נתיירא ודאא יעקב אבינו.

¹² כאן נפסק הריקארדינג.

